
SOL·LICITUD DE DELIMITACIÓ DEL FORTÍ DE L'OLIVA DE TARRAGONA COM A BÉ CULTURAL D'INTERÈS NACIONAL

AJUNTAMENT DE
TARRAGONA

ÍNDIX

1. Presentació	4
2. Entorn Físic	6
3. Antecedents arqueològics i històrics de la zona: patrimoni històric.	7
4. Fortificacions a la ciutat de Tarragona i la Guerra del Francès	16
5. El fortí de l'Oliva	20
6. La conquesta del fortí de l'Oliva	21
7. La fortificació segons Suchet, Vacani i Cotrina	24
8. Documentació gràfica: plànols i gravats	26
9. Característiques del Fortí	38
10. Estat actual del Fortí de l'Oliva. Delimitació	40
11. Context urbanístic: el PGOUM de 1995 i el POUM, segona aprovació inicial novembre de 2008	44
12. Consideracions legals	46
Bibliografia i fonts	49
13. Crèdits	53
14. Annexos	54

1. PRESENTACIÓ

La ciutat de Tarragona és coneguda pel seu ric patrimoni històric, especialment el d'època romana. No en va, el conjunt arqueològic de Tarraco (format pels monuments i jaciments en la ciutat de Tarragona, junt als jaciments dels Munts, Centelles i l'Arc de Berà, en els municipis d'Altafulla, Constaní i Roda de Berà) formen part de la llista del Patrimoni Mundial de la UNESCO.

Però a un mateix temps la ciutat de Tarragona té un ric passat d'època medieval, que es palesa en el seu Centre Històric, amb edificis com la Catedral Metropolitana i Primada, i amb la transformació dels monuments romans com a nous espais de la ciutat des del segle XII fins l'actualitat. A això hem d'afegir el patrimoni d'època moderna i contemporània, com els palaus i casals de la Part Alta o els edificis modernistes de l'eixample de la ciutat, amb obres de Gaudí, Domènech i Muntaner, Jujol...

Dins d'aquests importants vestigis del passat hi ha una sèrie d'elements que han viscut més inadvertits, però que necessiten també del seu reconeixement patrimonial i històric, com són les fortificacions que van defensar la ciutat entre els segles XVI i XIX.

En efecte, l'evolució de la poliorcètica amb la generalització de l'artilleria de foc des del segle XIV i especialment des del XV va comportar el reforç de les muralles romanes i medievals amb la construcció de baluards, cortines i murs preparats ja per les noves arts de la guerra, en el concepte de l'arquitectura militar abaluartada. Les noves formes de fer la guerra

moderna, mostren una interessant evolució des del Renaixement fins el segle XIX, tot neixent una nova disciplina, que és l'enginyeria militar. La fortificació de les ciutats, especialment les places fortes com Tarragona, van canviar radicalment la seva fesomia i l'estructura urbana, amb potents línies de defensa, estudiades i complexes, que pretenien defensar les poblacions i a un temps les ofegaven i no permetien el seu desenvolupament urbà.

A Tarragona podem observar un interessant procés de reforç de la vella muralla romana de la Part Alta amb l'obra de baluards con el de Santa Bàrbara, Sant Antoni i Carles V al segle XVI, i la construcció posteriorment de noves cortines com la de Sant Joan, les grans fortificacions que es realitzen al llarg dels segles XVII i XVIII i finalment al XIX per causa de la defensa de la ciutat com a presidi o plaça militar durant la Guerra del Francès.

A la segona meitat del segle XIX Tarragona va deixar de ser plaça forta, de manera que les fortificacions de la ciutat ja no tenien raó de ser. Una ciutat moderna no podia viure encorsetada per fortificacions que no la deixaven créixer, de manera que la nova ideologia imperant va dur a iniciar l'enderrocament de les velles defenses, inclosa la muralla romana (salvada *in extremis*) i l'abandó d'aquelles que no feien especialment nosa en el creixement de la ciutat.

Fruit de tot això, a partir de l'any 1868 la piqueta va enderrocar la Muralla de Sant Joan, com a preludi de l'anorreament de les fortificacions de la ciutat.

Alguns espais militars poc a poc son absorbits per l'urbanisme dels segles XIX i XX, quedant força desfigurats al llarg del temps, perdent-se fins i tot la seva memòria. Així passa amb les fortificacions que defensen Tarragona dels atacs de llevant (baluards i cortines de la zona del Camí de la Cuixa i eixample est, del passeig Torroja o Via de l'Imperi), o resten totalment abandonades i oblidades (Fortí dels Ermitans). En altres casos, el creixement de la ciutat ha dut a que hagin estat força transformades i emmascarades, cas del fortí del Loreto, o el Fortí de l'Oliva, objecte d'aquest document.

En efecte, la tipologia d'urbanització de la muntanyeta de l'Oliva –masos, habitatges unifamiliars- al llarg del segle XX ha comportat al mateix temps tant la conservació de bona part de l'estructura del Fortí, com la pèrdua de bona part de la memòria de la seva existència. Hem de recordar que hom va aixecar el Fortí per la defensa de la ciutat en temps de la Guerra del Francès, com avançada de les seves fortificacions i protecció del proveïment d'aigua de l'aqüeducte de l'arquebisbe Santiyán (segle XVIII).

Ara bé, l'interès per la recuperació del passat per part de la societat civil, en especial de l'Associació de Veïns l'Oliva de Tarragona ha comportat la conscienciació social en defensa del seu Fortí, i a l'elaboració d'un primer estudi de la seva delimitació, que ha estat inclòs com annex d'aquest document.

Finalment hem de recordar la importància històrica que va tenir la pèrdua del Fortí de l'Oliva a la Guerra del Francès, moment clau en els

esdeveniments del setge. La seva presa per les tropes del mariscal Suchet va significar l'inici del cant del cigne de la ciutat, assaltada i destruïda un llunyà i proper 28 de juny de 1811.

Per aquestes causes, l'Ajuntament de Tarragona, conscient de la importància de les restes que encara ens queden del Fortí de l'Oliva, presenta aquest document com a complement tècnic a la sol·licitud al Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya per tal que incoï expedient de delimitació del monument, en tant i en quant és un Bé Cultural d'Interès Nacional, d'acord amb el què estableix la Llei 9/1993 de 30 de setembre del Patrimoni Cultural Català.

Tarragona 7 de febrer de 2011, a 200 anys de la presa del fortí de l'Oliva per les tropes de l'Armée d'Aragon.

Rosa Maria Rossell Rigau

Tinent d'Alcalde de Cultura, Patrimoni i Ensenyament

2. ENTORN FÍSIC

La configuració geològica del terme de Tarragona té una estructura relativament senzilla, en la qual podem diferenciar dues parts, a banda i banda del riu Francolí. A la llera dreta ens trobem amb les planúries fèrtils del Camp, mentre que entre la riba esquerra i la desembocadura del Gaià, tenim una orografia més abrupta, tot i que no assoleix la cota 200. És el sector dominat pel sistema Gurugú-Sant Simplicí, una sèrie de petites elevacions envoltades per les planes agrícoles del Francolí i el Gaià. Dins d'aquests turonets hem d'inscriure el de la pròpia ciutat de Tarragona, i el de l'Oliva.

La Muntanyeta de l'Oliva és un tossal de 96.80 msnm d'alçada que es troba al costat nord de Tarragona, separat de la pròpia ciutat una distància d'uns 1700 metres. Es tracta, com el turó on tenim Tarragona, d'un relleu amb una cara més abrupta, la que mira a mar, i una altra de pendent menys pronunciat, encarat cap al Camp. Entre l'Oliva i Tarragona hi ha una vall amb un punt prou pronunciat entre l'actual Cementiri i el col·legi Sant Pau, mentre cap al nord i al sud es va suavitzant, en direcció al barranc de les Terres Cavades i el riu Francolí. A nivell estratègic el control d'aquest turó significa directament l'avançada de les defenses de la ciutat. Des d'aquest punt s'exerceix un clar control de les immediacions del Camp i és un excel·lent lloc per la defensa de la plaça. Per altra banda, la seva alçada, una mica major que el turó de Tarragona, i la seva proximitat a la ciutat, fan de l'Oliva un excel·lent punt d'atac amb l'artilleria utilitzada durant la Guerra del Francès, tal i com es va demostrar durant el setge de 1811.

La situació del turó de l'Oliva en aquest costat del municipi, li dona una especial configuració cara a la seva ocupació humana al llarg de la història: vigilància de l'ancestral ruta de comunicació que anomenem Via Hercúlea (seguida pel traçat de la variant de la N 340, *mutatis mutandi*), o avançada del control sobre l'immediat territori del Camp, i en conseqüència, un punt estratègic i enclau per la defensa militar.

L'elevació del punt també ha estat utilitzada com punt de recollida d'aigua per al seu traspàs per gravetat a la ciutat (aqueducte romà del Gaià, Mina de l'Arquebisbe i ara els dipòsits d'EMATSA), com espai funerari (necròpolis de Mas Rimbau-Mas Mallol i prop l'actual cementiri municipal), o religiós (possible temple a Isis i església de Sant Pere Sacelades a la seva proximitat). L'expansió de la ciutat al segle XX i la situació privilegiada del lloc va motivar la construcció d'un urbanisme d'habitatges unifamiliars, amb exemples de rellevància com els masos d'en Mallol, Rimbau o Blandinieres o la vil·la Argentina.

3. ANTECEDENTS ARQUEOLÒGICS I HISTÒRICS DE LA ZONA: PATRIMONI HISTÒRIC.

La situació del turó de l'Oliva li dona una especial configuració cara a la seva ocupació humana al llarg de la història. En primer lloc la vall entre els dos turons, ara travessada per la variant de la N 340, era en època antiga un espai utilitzat com a via de comunicació, probablement per l'anomenada Via Hercúlia, ja abans de la conquesta romana.

En un altre àmbit, a la muntanyeta de l'Oliva arribava l'aqüeducte romà del Gaià (s. I dC.). En aquest punt podem pensar en la localització d'un punt de concentració i recollida de l'aqüífer mitjançant una torre d'aigües (*castellum aquae*) i per diverses derivacions, possiblement algunes d'elles a pressió (sifó) durien l'aigua a les terrasses del *Concilium Provinciae Hispaniae Citerioris* i altres punts de la ciutat imperial. Aquest traçat va ser aprofitat al segle XVIII per l'enginyer Antoni Rovira per fornir la Mina de l'Arquebisbe, que duia l'aigua del riu Gaià, seguint en bona part el traçat, fons i tot segments de l'antic aqüeducte romà.

Els elements del patrimoni cultural immoble catalogats en aquesta zona son:

Patrimoni arqueològic

Jaciment neolític antic postcardial de Mas Rimbau-Mas Mallol
Av. de Juan Antonio Guardias, 64-70 / C. de Lluís Domènech i Montaner, 1-13
Referències:

IPAC: Carta Arqueològica del Tarragonès n. 15527.¹

Planimetria Arqueològica de Tarraco: 717.

Catàleg de Béns Immobles del POUM 2008: G 1001, 1081

Altres:

Protecció: BCIN

L'excavació d'una part del conjunt funerari de Mas Rimbau-Mas Mallol va permetre documentar una sèrie de restes arqueològiques d'època neolítica. Concretament l'any 1997, es va realitzar una intervenció al carrer Joan Antonio i Guardias (PP4). Es van identificar un total de 69 enterraments tardoromans i restes d'una ocupació anterior a l'àrea funerària i que corresponien al neolític antic postcardial: una estructura negativa, de planta lleugerament circular i secció semi el·líptica, d'una profunditat entre 40 i 50 cm. Presentava un reompliment de pedres i cendres, localitzant-se entre elles alguns fragments ceràmics pertanyents a vasos, alguns de grans dimensions, amb nanses tubulars, decorades amb cordons llisos, amb decoracions tipus "bigotis". Pel que fa a la seva funcionalitat, semblava que podia tractar-se d'una sitja amortitzada.

¹ Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Servei d'Arqueologia i Paleontologia. El llistat de l'Inventari del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de Catalunya és consultable a <http://cultura.gencat.net/invarque/index.asp>. Les referències a Tarragona han estat incloses al Catàleg de Béns a Protegir-Patrimoni Cultural (Catàleg municipal de monuments, edificis, ambients urbans i altres béns immobles) del Pla d'Ordenació Urbana Municipal aprovat inicialment per l'Ajuntament de Tarragona el mes de novembre de 2008 (consultable a http://www.tarragona.cat/ajonline/ajuntament/administracio/tramits/urbanisme/PGOU_2008/pgou.php).

Necròpolis de l'antiguitat tardana de Mas Rimbau-Mas Mallol

Referències:

IPAC: 15527.

Planimetria Arqueològica de Tarraco: fitxes 710, 715, 716, 717, 718, 720, 722, 731.²

Catàleg de Béns Immobles del POUM 2008: G 1001, G 1081.

Altres:

Protecció: BCIN

AV. DE JUAN ANTONIO GUARDIAS, 17: Excavació dirigida per F. Bosch (Codex) l'any 2002. Es van excavar en extensió tres sectors corresponents als tres habitatges que s'havien de construir. S'hi exhumaren 61 enterraments. En el sector sud-oriental es percebé un comportament diferent, amb predomini de fosses amb taüts de fusta, de vegades cobertes amb tegulae, que es poden considerar de la primera fase de la necròpolis (segle III). En canvi, els dos sectors restants mostren fosses sovint amb coberta de lloses.

AV. DE JUAN ANTONIO GUARDIAS, 15: Excavació dirigida per J. M. Macias (Codex) l'any 2000. Es va rebaixar l'àrea que quedava afectada per la nova construcció. Es descobriren nou enterraments en fossa amb els esquelets remoguts d'antic, possiblement ja en època romana, i amb els elements de coberta desapareguts. La cronologia d'aquestes restes se situa entre els segles III i IV.

AV. DE JUAN ANTONIO GUARDIAS, 15C: Excavació dirigida l'any 1999 per J. M. Puche (Codex). Es va controlar el rebaix mecànic del solar fins a l'aparició de diversos enterraments. S'excavaren només aquells que quedaven directament afectats per l'obra. Foren exhumades 36 unitats funeràries d'un total de 44 identificades, distribuïdes en cinc línies

paral·leles i sempre amb el cap mirant a l'est. En aquesta nova àrea de la necròpolis de Mas Rimbau hi ha una sèrie d'elements destacables: és on es troba una concentració més elevada d'enterraments (incloses superposicions), la tipologia també difereix (un nombre elevat de taüts de fusta), així com la presència de grans lloses de pavimentació reaprofitades a les cobertes de les fosses. Aquests elements fan pensar en una àrea funerària iniciada a partir de mitjan segle III i amb una reutilització posterior.

AV. DE JUAN ANTONIO GUARDIAS, 64-70 / C. DE LLUÍS DOMÈNECH I MONTANER, 1-13: Excavació d'urgència dirigida per D. Bea el 1997 (Cota 64). Excavació en extensió d'una part de la necròpolis baix imperial d'aquesta àrea i desenvolupada a partir de delimitacions arqueològiques amb resultats positius. L'element més antic és una estructura circular identificada com una sitja o fons de cabana, d'època neolítica. Els sepulcres, gairebé 70, pertanyen a la fase següent. La majoria d'enterraments són fosses cobertes per lloses, mentre que la resta són fosses simples, una d'elles amb coberta de tegulae. Cal assenyalar la localització de diverses cistes, així com un enterrament de murets. S'excavaren també dos possibles osseres. L'orientació de les tombes és NE-SO, excepte dues que s'orienten N-S. Els enterraments presenten una certa ordenació en fileres i no hi ha superposicions. Quant als aixovars, s'han localitzat només tres ungüentaris de vidre i un ou gal·linaci. Cal destacar la llosa d'un dels sepulcres que presentava una menorah gravada toscament. Les datacions radiocarbòniques donen una cronologia de 460+/-50 dC. Se n'ha fet un estudi antropològic parcial.

² MACIAS, J.M.; FIZ, I.; PIÑOL, I.; MIRÓ, M.; GUITART, J.: Planimetria arqueològica de Tàrraco. Tarragona 2007, 2 vol.

C. DE LLUÍS DOMÈNECH I MONTANER, 15-33 / AV. DE JUAN ANTONIO GUARDIAS, 72-94: Excavació corresponent a l'àrea d'enterraments de la necròpolis de Mas Rimbau. Aquesta illa s'excavà en dues fases. La primera fou dirigida per P. Calderón (Codex) els anys 1992-1993. Es procedí al seguiment del rebaix mecànic de les cases amb façana al carrer de Lluís Domènech i Montaner i al de les rases de fonamentació de les cases que donen al carrer de Juan Antonio i Guardias, on disminuïa notablement la concentració d'enterraments. En total es detectaren 135 tombes, totes en fossa simple i cobertes majoritàriament amb lloses, unes poques amb tegulae i una amb murets. Només tres tombes proporcionaren aixovars, consistents en ungüentaris de vidre. La segona fase, dirigida per M. Navajas (Codex) l'any 1995, es concentrà en excavar en extensió una franja central de l'illa de cases, així com nous enterraments sorgits en les fonamentacions de les cases que donen al carrer de Juan Antonio Guardias. S'hi trobaren 56 tombes, majoritàriament fosses cobertes amb lloses, tres amb tegulae i una en àmfora. Les datacions oscil·len també entre els segles V-VII. Cal destacar la troballa d'una inscripció baix amb nom jueu, reaprofitada en una tomba.

AV. D'EN JOSEP GRAMUNT I SUBIELA, 19-37 / C. DE LLUÍS DOMÈNECH I MONTANER, 2-14 / AV. DE JUAN ANTONIO GUARDIAS, 60-62: Excavació dirigida per C. Benet, L. Burés, J. M. Macias, M. Porta i J. A. Remolà (Codex) l'any 1991 en una àrea d'enterraments corresponent a la necròpolis de Mas Rimbau. Els rebaixos del sector meridional es van fer sense control arqueològic, la qual cosa propicià la destrucció d'un nombre indeterminat de tombes. Es van excavar algunes zones en extensió (900 m²) i en altres sectors només les rases de fonamentació dels habitatges que s'hi havien de construir (1.700 m²). S'hi excavaren 130 enterraments. Destaca la troballa d'un sarcòfag i una inscripció. Els grups majoritaris són, després de les fosses sense cap coberta documentada, els enterraments amb coberta de

tegulae horitzontals i les fosses amb contenidors amfòrics. En aquest solar és on s'han recuperat els dipòsits funeraris que es daten al segle III i que sempre han estat relacionats amb inhumacions d'orientació anòmala. Les àmfores recuperades s'adscriuen a la segona meitat del segle III i tot el IV, malgrat que aquest sector de necròpolis podia haver estat actiu també durant la centúria següent.

AV. D'EN JOSEP GRAMUNT I SUBIELA, 41-53 / C. DE LLUÍS DOMÈNECH I MONTANER, 18-32 / AV. DE JUAN ANTONIO GUARDIAS, 96: Aquesta illa s'excavà en dues fases. La primera fou dirigida per L. Burés i J. A. Remolà (Codex) l'any 1991, i s'excavà un petit sector corresponent al solar núm. 51-53 del carrer de Josep Gramunt. S'hi localitzaren sis enterraments, quatre en coberta de lloses, un en fossa i un en àmfora. La segona fase, dirigida per M. C. Navajas i P. Calderón (Codex) els anys 1992 i 1993, es concentrà en l'excavació en extensió dels jardins de l'illa de cases i les fonamentacions de les cases amb façana al carrer de Lluís Domènech i Montaner, ja que la meitat sud havia estat arrasada prèviament per les màquines excavadores. S'excavaren 100 enterraments, tots ells fosses d'inhumació amb coberta de lloses, excepte una en àmfora. Es proposa una cronologia de segle V-VII.

C. DE SANT AUGURI, 1-3-5-7-9: Tres excavacions arqueològiques de Codex desenvolupades l'any 1995 i dirigides per M. Adserias, A. Muñoz i E. Ramon permeteren documentar un mausoleu i una petita àrea cementiriàl. El mausoleu és un edifici de planta tricònquid, construït en un estrat del s. IV on prèviament s'havien dipositat sis inhumacions, quatre de les quals eren en àmfores i corresponents a infants. L'edifici disposa d'un pòrtic a l'entrada que aprofita parcialment un dipòsit hidràulic anterior, del s. II dC. L'edifici fou colgat mitjançant un estrat datat al segle VII i que s'ha analitzat ceràmicament.

Aqüeductes i abastiment d'aigües de la ciutat de Tarraco des del riu Gaià

Referències:

IPAC: Carta Arqueològica del Tarragonès n. 3998.

Planimetria Arqueològica de Tarraco: 719, 721, 726, 728, 729, 733.

Catàleg de Béns Immobles del POUM 2008: 1069.

Altres:

Protecció: BCIN.

C. DE SANT AUGURI, 21 / AV. DE ROVIRA VIRGILI, 81-83: L'any 1996, es van fer uns treballs de remoció de terres que posaren al descobert dues bases quadrangulars de pilars de sustentació d'una conducció provinent de la Muntanya de l'Oliva en direcció a la Part Alta que té relació amb les troballes hidràuliques del Camp de Mart. Estaven fets d'opus quadratum i separats entre ells per 4,6 metres. Possiblement es tracta dels basaments d'un llarg sífo que salvava el desnivell existent entre l'hipotètic castellum aquae que hi havia dalt del turó de l'Oliva i l'entrada a la ciutat per sota de l'actual Fortí Negre.

AV. D'EN JOSEP GRAMUNT I SUBIELA CANTONADA AMB L'AV. DE JUAN ANTONIO GUARDIAS: Excavació dirigida l'any 2001 per D. Ynguanzo (Nemesis) en què es feren sis rases mecànicament. Sota una capa de 60-170 cm es trobà la roca. Es detectà l'aqüeducte romà que limita el solar per l'est, però no fou estudiat perquè no quedava afectat per l'obra. Aquest tram d'aqüeducte ha estat destruït amb posterioritat.

C. DE ROVIRA I VIRGILI, 58: S'ha localitzat, utilitzat com a paret mitjanera entre dues finques, un tram d'un aqüeducte d'opus caementicium que continua a l'immoble meridional. La longitud total en ambdues finques és de 59,70 m, mentre que l'alçada varia entre 1,12 i 0,77 m. L'amplada

interior de l'specus només es pot prendre a la part més meridional, que és de 0,55 m.

C. DE ROVIRA I VIRGILI, 56: Excavació en extensió dirigida per E. Ramon (Codex) l'any 2002 en què s'actuà en un tram d'aqüeducte que ja es coneixia anteriorment i que procedeix de la Muntanya de l'Oliva (aqüeducte del Gaià). Es netejà la part que era a la vista i també l'interior. Són dos murs paral·lels d'opus caementicium amb sòl intern d'opus signinum i coberta de volta desapareguda. Es documentà un segment de 17 m de longitud i no s'obtingueren dades de tipus cronològic. És el mateix specus que l'identificat en el núm. 45-65 del carrer de Rovira Virgili.

AV. DE JUAN ANTONIO GUARDIAS / AV. D'EN JOSEP GRAMUNT I SUBIELA (CRUÏLLA): Dues excavacions arqueològiques efectuades pel Servei Arqueològic de la URV l'any 1999. La primera, dirigida per I. Peña, consistí en l'obertura d'una sèrie de rases. Sense restes. En la segona, dirigida per M. Tubilla, es va fer el seguiment de les rases de fonamentació del nou immoble. La roca sorgia sota una capa de 15-30 cm de terra vegetal. Es constatà la presència d'un segment de l'aqüeducte romà procedent del Gaià en el límit de la finca, que no fou excavat ni documentat, ja que no quedava afectat pels treballs.

C. DE ROVIRA VIRGILI, 45-65 / C. DE FRA ANTONI CARDONA I GRAU, 7c: Es coneix d'antic la presència de dos trams d'un mateix aqüeducte fet d'opus caementicium que es troba força destruït i que es podia resseguir en superfície. És la canalització que prové del teòric castellum aquae situat dalt de l'Oliva i que rebia l'aigua procedent de l'aqüeducte del Gaià. Les restes es relacionen amb les troballes del núm. 56 del carrer de Rovira Virgili. Excavació dirigida per M. García (Codex) l'any 1994 en què s'obriren

cinc sondejos sobre un tram d'aqüeducte que ja es coneixia. Es netejà el mur que sorgia en superfície i se'n constatà la continuació dins el subsòl. Són dos murs paral·lels de caementicium amb sòl de signinum i coberta de volta, que no es conservava. Es documentà un tram superior als 75 m. Respecte a la cronologia, aquest tram és anterior a la segona meitat del segle I aC. Es va fer un petit sondeig just en el tall efectuat per la vorera del carrer d'Antoni Grau.

Aqüeductes i abastiment d'aigües de la ciutat de Tarragona: mina de l'Arquebisbe o aqüeducte de l'Oliva

Referències:

IPAC: Carta Arqueològica del Tarragonès n. 3998

Planimetria Arqueològica de Tarraco: 719, 721, 726, 728, 729, 733

Catàleg de Béns Immobles del POUM 2008: 1069

Altres: signatura de la tercera revisió del PGOUM (1985): g045/g046 com BCIL (E).

Protecció BCIL i BCIN (trams subterranis).

Obra singular d'urbanisme civil que recorda el que va significar per la ciutat l'arribada de l'aigua a finals del segle XVIII. L'aqüeducte, conegut com la Mina de l'Arquebisbe, consta d'un important perímetre de restes que corren paral·leles entre el camí del cementiri de la ciutat i el carrer de Sant Auguri. Tot i que les arcuacions es troben tallades al tram de la carretera Nacional 340 i que hi han restes de la construcció amagades per edificis de nova planta es tracta d'una valuosa obra civil relacionada amb la tasca del programa de govern del Comte de Floridablanca. Donen idea de les dimensions i categoria de la edificació les següents dades: la conducció abarcava 28 kilòmetres, els dipòsits de l'Oliva tenien una capacitat per 4000 metres cúbics, el servei d'abastament posava en

vigència elements que daten d'època romana (aqüeducte que portava l'aigua del riu Gaià) i encara es conserven xemeneies que ventilen la conducció, pous de registre, arquetes que assenyalen els canvis de sentit de la conducció, zones de decantació i purgues.

Aquest aqüeducte tenia com a missió portar aigua des de l'antic terme de Torrelles (a prop de Puigpelat) fins la ciutat de Tarragona davant els angoixants problemes de distribució i emmagatzematge que donaven els pous de la ciutat. Les obres, que es basaven més o menys en el traçat romà, van començar per iniciativa de l'arquebisbe Joaquín de Santiyán i Valdivieso. L'any 1781 es van fer els treballs previs i es va revisar la mina romana que portava l'aigua al Pont d'Armentera. El rei Carles III va autoritzar el projecte el 10 de març de 1782 i el 16 del mateix mes es van començar les obres noves fins a les Conques de Vallmoll sota el projecte academicista de Joan Antoni Rovira. Al juliol de 1793 va morir l'arquebisbe Santiyán i el seu successor, Francesc Armanyà (que havia dirigit l'aqüeducte de Lugo), va continuar la tasca que es va aturar des de 1795 per la guerra contra França. Es va reprendre la construcció el 1796 i, després de 28,3 km. de traçat, va arribar a l'Oliva. Per solucionar un problema imminent de sequera primer es va improvisar aquest últim tram en fusta. El 13 de febrer de l'any següent es van començar a construir els arcs definitius entre l'Oliva i la ciutat i l'aigua va arribar a Tarragona el 2 de desembre de 1798.

L'interior de la mina està constituït per galeries d'amplada diversa condicionades per la topografia del terreny que va fer necessària la construcció del pont de l'Arquebisbe i del barranc del Bogatell. Els arcs que es veuen a la ciutat estan ben escairats, però la resta de construcció està feta amb carreus de pedra local de dimensions variables. Sobre els arcs descansa el rec corrent i al llarg del recorregut que es conserva, de ve-

gades, es veuen els respiradors que són torres cilíndriques d'uns 3 metres d'alçada coronades per un cos troncocònic. Es tracta de les restes d'un dels aqüeductes més antics de la zona.

Dipòsit d'època romana a la muntanyeta de l'Oliva

Carretera dels Pallaresos s/n, just davant de la porta d'accés al Cementiri Municipal.

Referències:

IPAC: Carta Arqueològica del Tarragonès n. 4344.

Planimetria Arqueològica de Tarraco:

Catàleg de Béns Immobles del POUM 2008: G 1017

Altres:

Protecció: BCIN

Es veuen les restes d'un dipòsit. Fins fa pocs anys només s'apreciava un paviment d'opus signinum i la seva preparació conservat uns 50 cm per damunt de la cota de la carretera, cobert per una capa de terra vegetal d'uns 80 cm de potència. L'any 1998, amb motiu de les obres d'adequació de la carretera TP-2031 es va excavar aquest dipòsit. Les seves característiques són: paviment d'opus signinum; parets excavades en el terreny natural i recobertes d'una capa de calç. L'estrat d'abandonament proporcionà una cronologia entre el 350 i el 450 dC. Posteriorment es va deixar vist, però la falta de manteniment ha provocat que en poc temps hagi quedat cobert altre cop de pinassa i sediment. No es conserven altres estructures arquitectòniques vistes, i tot sembla indicar que es tracta d'una senzilla bassa per a ús agrícola, i no pas de les restes d'una vil·la romana com s'havia especulat.

Inscripció romana RIT 35, possibles restes d'un temple a Isis i església de Sant Pere Sacelades.

Ubicació no precisada, a la zona de la muntanyeta de l'Oliva.

Referències:

IPAC: Carta Arqueològica del Tarragonès:

Planimetria Arqueològica de Tarraco:

Catàleg de Béns Immobles del POUM 2008:

Altres:

Segons indica Lluís Pons d'Icart, a la zona de l'Era del Deume i de la muntanya de l'Oliva es va localitzar una inscripció dedicada a Isis (RIT 35) i una sèrie de restes arquitectòniques (especialment columnes) que relaciona amb un temple dedicat a aquesta deessa. En aquesta zona també es documentaria una església medieval dedicada a Sant Pere.³

La inscripció diu: Isidi Aug(ustae) / sacrum / in honor(em) / et memoriam / Iuliae Sabinae / Clod(ia) Orbiana / mater.

Patrimoni arquitectònic

Cementiri de Tarragona, carretera del Cementiri núm. 17

Referències:

³ PONS DE ICART, L.: *Libro de las Grandezas y cosas memorables de la metropolitana insigne y famosa ciudad de Tarragona*. Tarragona, 1572 (reimpressió de 1980), pàg. 222-223.

MENCHON, J.; RAMOS, M. L.: "Tarragona. Sant Pere Sacelades". *Catalunya Romànica* vol. XXI, "El Tarragonès, el Baix Camp, l'Alt Camp, el Priorat, la Conca de Barberà", Barcelona 1995, pàg. 61-62.

CORTÉS, R.; GABRIEL, R. *Tàrraco: Recull de dades arqueològiques*, Tarragona 1985, 65).

ALFÖLDY, G.: *Die römischen Inschriften von Tarraco*, 2 vol., Madrider Forschungen 10, Berlin, incipió núm. 35, pàg. 19.

Catàleg de Béns Immobles del POUM 2008: G 12

Altres: signatura de la tercera revisió del PGOUM (1985): G 44 com BCIL (A).⁴

Protecció BCIL.

Durant el segle XVIII les disposicions reials del moment van prohibir enterrar dintre de les esglésies per motius d'higiene. Amb la Guerra del Francès a Tarragona hi va haver moltes baixes i es va necessitar la construcció d'un nou cementiri, pels voltants del 1809, als peus de la muntanya de l'Oliva. En un primer moment només es podien enterrar tarragonins, fet que provocar un conflicte amb les estaments militars. La primera construcció d'aquest cementiri era molt precària, amb parets molt senzilles i en molt mal estat. Al 1825 es cedeix els drets a l'Hospital de St. Pau i Sta. Tecla, passant a possessió municipal els següents anys. Tot i així al 1839 torna a passar a mans de l'Hospital. La construcció recau en les característiques típiques dels cementiris del seu moment. S'han de destacar les diferents capelles realitzades per Jujol.

Mas Mallol/Col·legi Pax

Avinguda de Josep Maria Casas de Müller 11.

Referències:

Catàleg de Béns Immobles del POUM 2008: G 14

Altres: signatura de la tercera revisió del PGOUM (1985): G 041 amb grau G.

Protecció BCIL (2).

Exemple d'arquitectura modernista de caire local aplicat en una residència d'estiueig, situada en un lloc tant emblemàtic com és la Muntanya de l'Oliva, circumstància que afegeix un especial valor a l'immoble. Aquest mas, originàriament es construeix com a segona residència de la família

de Macià Mallol i Bosch qui féu l'encàrrec a l'arquitecte tarragoní Francesc P. Morera i Gatell. La finca, originalment, a banda de la residència contenia la bassa, la cotxera, el magatzem, l'hort, el jardí, la pista de tennis i de croquet i l'anomenada "caseta para el colono". La residència pròpiament, és un edifici aïllat de planta baixa, més dos pisos i golfes només a la torre que queda al centre dels diferents cossos que tenen forma rectangular. Les cobertes són de doble vessant a excepció de la torre que és de quatre vents. Del pis superior són destacables les finestres rectangulars molt allargades disposades, en algunes de les façanes, seguint els pendents de les cobertes. A la planta baixa, orientat al sud, un dels accessos està precedit per un porxo d'un quart de circumferència, sostingut per unes columnes i pilastres salomòniques d'obra vista sobre un basament de pedra. A sobre, es crea una terrassa amb una balustrada. Respecte els materials emprats en la construcció, cal esmentar que es combinen els paraments arrebossats, elements puntuals d'obra vista i la pedra treballada en els sòcols i escales. També destaquen unes jardineres estratègicament col·locades de trencadís de ceràmica vidrada. Aquest material ceràmic també el trobem en els ampits de les finestres. Es va construir el 1923 i el projecte és de Francesc P. Morera i Gatell.

A partir de l'any 1963, el mas esdevé escola a partir de la iniciativa d'un grup de pares que es constitueixen en cooperativa. El creixement de l'escola provoca que aviat es construeixin edificacions al voltant sense cap interès especial, destinades a aules i serveis propis. Això provoca substancials canvis a la finca, i els horts i bosquets deixen pas als caps de futbol, bàsquet, i zones d'esbarjo per la canalla. Aquest ús del mas també comporta reformes a l'interior de l'antiga residència però no pas a l'exterior.

⁴ El PGOUM vigent, i el catàleg de patrimoni, de l'any 1995 es poden consultar a: http://www.tarragona.cat/ajonline/ajuntament/administracio/tramits/urbanisme/PGOU_2004/pgou.php

Fortí de l'Oliva

Referències:

Catàleg de Béns Immobles del POUM 2008: G 15

Altres: signatura de la tercera revisió del PGOUM (1995): G 40

Protecció BCIN.

Fortificació situada a la muntanya de l'Oliva, turó proper al casc urbà i al cementiri municipal. Es va començar a construir el 1810 i, encara que no es va acabar del tot, va ser assetjat el 27 de maig de 1811 i destruït el 29 del mateix mes durant la Guerra del Francès. L'alçada màxima és de 80 metres sobre el nivell del mar. La vessant de llevant té una forta pendent i s'hi accedeix per unes escales o bé per un estret vial en forma de ziga-zaga. La roca natural ha estat aprofitada a algunes zones com a base de la paret del fortí. Al mur nord es conserven trams del fossat de defensa, a l'extrem oest es veuen restes de merlets i a l'est de la plaça de l'Oliva es veuen carreus de grans dimensions. La seva forma es veu millor en la parcel·lació cadastral que per les restes de l'edifici, a alguns llocs només uns carreus assenyalen el perímetre del baluard.

Vil·la Argentina

Referències:

Catàleg de Béns Immobles del POUM 2008: G 26

Altres: signatura de la tercera revisió del PGOUM (1995): G 042 amb grau BCIL-B2.

Protecció BCIL (2).

Xalet de començaments de segle XX del qual destaca singularment la torre octogonal amb teulada cònica folrada amb trencadís ceràmic fent un mosaic. Està construït seguint les tendències modernistes de l'època.

Compta amb un gran jardí que inclou els elements característics d'una residència de vacances, com porxos, fonts, bancs, arbredes, etc. Destaca sobre tot l'agulla que dona caràcter a aquesta construcció i la identifica. La poca presència d'elements arquitectònics modernistes al terme aconsella la seva protecció.

Mas Blandinieres

Referències:

Catàleg de Béns Immobles del POUM 2008: G 28

Altres: signatura de la tercera revisió del PGOUM (1995): G 042 amb grau BCIL-B2.

Protecció BC (C.2).

Residència d'estiueig situada al nord de la Muntanya de l'Oliva que es compon d'un cos principal de tres plantes i un cos afegit construït posteriorment. La finca també consta d'una zona de jardí amb diversos elements com bassioles d'aigua intercomunicades, escales, caminals, parterres etc. L'accés principal a la propietat es realitzava per una entrada situada a peu de la carretera dels Pallaresos. L'edifici principal té la façana principal orientada al sud i la composició dels vans no respon a cap ordre concret. Fins i tot es combinen portes i/o finestres rectangulars i quadrades en els diferents pisos. De fet, això evidencia unes reformes que es van realitzar a l'edifici segons projecte de l'arquitecte Monràvil als anys 30 del segle XX. Sobresurt de la planta, una mena de torre quadrada que culmina amb una galeria/mirador amb coberta a quatre vents i amb una prominent cornisa. Rodeja aquesta planta superior per tres dels seus costats, una terrassa amb balustrada ceràmica. La coberta de la resta de l'edifici és a doble vessant amb uns careners ondulats. En aquest cas, la cornisa està suportada per unes columnetes disposades

periòdicament i perpendiculars a la inclinació de la teulada. La construcció combina la mamposteria i la fàbrica de maons encerclant els vans. L'edifici adossat, de planta rectangular, és de planta baixa més un pis. Presenta una composició molt simple i és tot construït d'obra. Tot el conjunt està abandonat i presenta certa perillositat i l'estabilitat d'algunes zones. El mas està totalment rehabilitat i en molt bon estat. El projecte original és de 1910, i l'arquitecte és Josep Maria Pujol de Barberà.

Dipòsits de l'Oliva

Referències:

Catàleg de Béns Immobles del POUM 2008: G 061.

Altres: signatura de la tercera revisió del PGOUM (1995): Protecció BC (C.3).

Es tracta de dos dipòsits d'aigua construïts per Pujol de Barberà al capdamunt de la muntanya de l'Oliva per abastir d'aigua la ciutat. L'autor del projecte és A. Pujol de Barberà.

Muntanya de l'Oliva

Referències:

Catàleg de Béns Immobles del POUM 2008: G 502

Altres: signatura de la tercera revisió del PGOUM (1995): G 040 amb grau BCIL-F.

Protecció BCIL (B.5).

Turó molt proper a la ciutat, en la part alta del qual es va construir al segle XVIII el fortí de l'Oliva, una de les fortificacions que tingueren un paper destacat durant el setge napoleònic a la ciutat de Tarragona el 1811. La vessant de llevant manté una forta pendent, amb unes escales

per a pujar-hi. Durant el segle XIX la burgesia local hi instal·là algunes residències d'estiueig per les seves condicions salutíferes, les seves aigües i el seu entorn natural. Aquest fet queda reflectit en la seva particular parcel·lació, la tipologia arquitectònica d'alguns dels edificis i pel traçat del seu sistema viari. Durant la guerra civil (1936-1939) es portaren a terme en la muntanya de l'Oliva diversos afusellaments. A la part alta del turó l'arquitecte Pujol de Barberà hi construï uns dipòsits d'aigua per abastir la ciutat de Tarragona.

Espai de la ciutat amb un alt contingut històric i en el qual s'emplacen diferents edificis singulars de la ciutat. L'any 1985 l'Ajuntament de Tarragona va decidir protegir l'Oliva en funció de la seva situació, morfologia, tradició i dels fets històrics que en aquest indret de la ciutat es van produir durant la guerra del Francès a Tarragona (1811-1813) com pels esdeveniments que succeïren durant la guerra civil espanyola i primers anys del franquisme (1936-1939). L'espai, per altra banda, ja estava inclòs en l'antic catàleg municipal elaborat el 1979.

Fonts de l'Oliva

Referències:

Catàleg de Béns Immobles del POUM 2008: G 904

Altres: signatura de la tercera revisió del PGOUM (1995): G 040 amb grau BCIL-F.

Protecció BCIL (B.7)

Fonts singulars de la muntanya de l'Oliva que formen part d'aquest espai singular de la ciutat. Conjunt de fonts situat a la part més alta de la muntanya de l'Oliva. Formada per 4 grups de dos sortidors cadascuna. Presenta al seu darrera dues estructures cobertes amb volta de rajola una de les quals sembla un urinari mentre que l'altra sigui possiblement una cisterna.

4. FORTIFICACIONS A LA CIUTAT DE TARRAGONA I LA GUERRA DEL FRANCÈS

Fa una mica més d'un segle, que Antoni de Magriñà ens feia una descripció de les fortificacions i de la ciutat de Tarragona a la primera meitat del segle XIX, que ens donava una imatge urbana totalment oprimida per les defenses de la ciutat: ⁵

"La Tarragona de 1800, ó sea el último año del siglo XVIII, era un gran convento, una gran fortaleza y un Museo arqueológico viviente. La fe, la fuerza y el recuerdo del pasado, estaban hermanados. Dios, el Rey y la Historia eran trinidad que imperaba en ella (...)

Como fortaleza poseía la actual muralla, que tenía sus fosos, baluartes y contra muralla. Cerraba la ciudad por la parte Sud con un lienzo de muralla defendido por el fuerte de Cervantes al Oeste y el de Toro al Este, que pasaba por el actual centro de las casas señaladas con sus números impares de las Ramblas de San Juan y de Castelar, ó sea la parte Norte de éstas; su extensión era de la calle de Ixart al paseo de Santa Clara. A más estaba rodeada de fuertes y reductos exteriores, en número de doce, de los cuales quedan vestigios de todos, menos de dos, uno que llamaban Plaza de Armas, que estaba en la carretera de Barcelona y otro llamado Fort Roig, que estaba en el actual Campo de Marte. (...)

Cinco puertas, que al anochecer se cerraban y hasta que estaba amanecido no se abrían, en las que constantemente había guardia, daban salida y flanqueaban la entrada; tales eran: la de San Antonio, construida en 1737; la del Rosario, que aun existe; la de San Francisco entre el Instituto provincial y la fuente del raijot; la de San Juan entre la actual calle de Augusto y la Rambla de San Juan, y la de Juan II por donde este rey entró en Tarragona en el siglo XV, que fué inutilizada cuando se construyó la

de Santa Clara, y estaba en la rampa en forma de escalinata que hay al lado del castillo de Pilatos. A más de estas puertas, en las murallas había los rastrillos en las contramurallas, que los principales eran los de San Francisco y San Antonio, que hizo desaparecer la revolución del 68.

No había ninguna casa de campo ni ninguna pared en las inmediaciones de la ciudad, o mejor dicho fortaleza, pues como plaza de guerra, estaban prohibidas las edificaciones y construcciones dentro de la zona militar; así tampoco existía ningún cultivo dentro de ella, pues todo eran yermos y roca pelada, salvo la huerta de la parte del Francolí que ya estaban fuera de la primera zona de defensa.

De cualquier lado que se mirara Tarragona, su aspecto era muy triste, no se veían más que murallas, justificadoras de su fuerza, y las torres ó campanarios de la Catedral, de San Francisco y de San Agustín, que justificaban su fe. Siempre me acordaré cuando siendo niño, hace más de medio siglo, en 1847, la tristeza que de mi se apoderaba al regresar de paseo con mis compañeros de Colegio, al ver aquellas murallas con su aspecto lúgubre, teñidas de color de los siglos, me hacía el efecto de una gran cárcel y el corazón se me oprimía".

Javier de Salas, en el seu *Sitio de Tarragona por los franceses en 1811*, va donar una descripció en aquest sentit: *"Las fortificaciones que defendían la población eran una confusa mezcla de murallas antiguas y obras de varias épocas más modernas, formando un extenso recinto bastante fuerte, aunque con no escasos puntos débiles."* ⁶

⁵ MAGRIÑÁ A. de: Tarragona en el siglo XIX. Tarragona 1901, pàg. 47-50.

⁶ SALAS, Javier de: El sitio de Tarragona por los franceses en 1811. Barcelona 1911, 2 edició, pàg. 10.

El 1808 les tropes napoleòniques van entrar a la Península Ibèrica, i començava la Guerra del Francès (1808-1814). La ciutat aviat es veu abocada als preparatius per la defensa, doncs es converteix en la capital del Principat després de l'ocupació de Barcelona. El general Antonio de Senén y Contreras, a l'ensens responsable final de la plaça de Tarragona en el moment del setge, ens fa una interessant descripció de l'estat de les fortificacions de la ciutat en les seves memòries:

"La ciudad de Tarragona, situada al norte y orilla del mar á 600 u 800 toesas ⁷ al Oeste del desagadero del rio Francolí, forma un paralelogramo rectángulo, cuyos lados mayores van del Este al Oeste, y son de 500 á 600 toesas, y los pequeños de 300 á 400. La ciudad está rodeada de una antigua muralla construida por los romanos, cuya parte del Oeste fué destruida por la guerra de sucesión, y remplazada por un terraplen de 8 á 10 pies de ancho, con cuatro baluartes llamados uno de Cervantes cerca del mar, al que comunicaba por medio de una cortadura, que hice construir llamándola tambien de Cervantes.

El baluarte inmediato se llama de Jesus, el que sigue a éste de San Juan, en el qual está la puerta de San Juan, por la que se comunicaba la ciudad con el arrabal; y el 4º era el de San Pablo, desde el que hice construir otra cortadura llamada del Rosario, porque se terminaba en el baluarte de este nombre en el nuevo recinto, cerrando así por medio de estas dos cortaduras á la derecha y á la izquierda la entrada al enemigo despues que se apoderó del arrabal y obras exteriores que le cubrian.

El lado del mar no podía ser atacado por los franceses, y así se hicieron en él pocas obras.

Se habian construido varias fortificaciones avanzadas, y separadas de la plaza, como el Olivo sobre una altura á 400 toesas de esta al N. el qual era el fuerte principal y mas importante.

El de Loreto tambien sobre una montaña á la misma distancia que el Olivo, y el del Francolí al Oeste sobre la orilla izquierda y en el desguarado del rio de este nombre en la mar.

Además de estas obras, y para cubrir el arrabal (llamado ciudad inferior o baxa por los franceses), situado entre la ciudad y el rio Francolí, se habia construido una línea de fortificaciones desde el baluarte de San Pablo hasta el fuerte del Francolí, unida por varias obras como eran el baluarte del Rosario, el de Santa Catalina, los de Santo Domingo, de Orleans, del Rey, de San Carlos; una cortadura de 80 toesas desde esta último hasta la mar, y una batería llamada de San Josef, delante de la qual á distancia de unas 30 toesas estaba la luneta del Príncipe, distante 80 toesas del fuerte Francolí: é interiormente en el arrabal detras del baluarte de Orleans se hallaba el Fuerte Real, que era un quadro con cuatro baluartes, construido tambien en la Guerra se Sucesion con el fin de evitar una sorpresa, que fué el de las otras obras construidas en aquel tiempo en Tarragona. No hago mencion de las demas obras, porque no fueron atacadas." ⁸

⁷ Toesa, mesura de longitud d'origen francès. Equival a 1'946 metres (Diccionario de la RAE).

⁸ SENÉN y CONTRERAS, A.: Sitio de Tarragona, lo que pasó entre los los franceses el general Contreras que la defendió, sus observaciones sobre la Francia, y noticia del nuevo modo de defender las plazas. Madrid, 1813, capítol "Noticia del sitio y toma de Tarragona" pàg. 1-2.

Tot indicava que l'amalgama de fortificacions, baluards, cortines, defenses que envoltaven la ciutat de Tarragona era clarament insuficient per una correcta defensa davant l'*Armée d'Aragon* del general Suchet. Un sistema defensiu obsolet, inacabat, mal executat, pitjor mantingut mostrava les seves debilitats a l'hora de la veritat, a l'hora de suportar un setge com el de 1811.⁹

Els esdeveniments de la guerra a Catalunya van provocar que la capital del país es passés a Tarragona. Des d'un primer moment es va despertar la preocupació pel reforç de les defenses i les fortificacions. La manca de

planificació, problemes de tipus polític, la manca de recursos, la improvisació etc. fan fer que les noves construccions fossin insuficients, bastides amb presses i amb materials pobres. La protecció del flanc del port va ser un dels primers objectius. Es formava pels baluards de la Sínia, Santa Caterina, Orleans, lluneta del Rei, els del Rei i Sant Carles; la bateria de Sant Josep, la lluneta del Príncep i el fortí del Francolí. També es va construir el baluard de Reding i es feren altres obres militars.¹⁰ Per la defensa dels afores de la ciutat, es feren les obres de fortificació del fortí de l'Oliva, del Loreto i dels Ermitans.¹¹

⁹ RECASENS, J. M.: La revolución y Guerra de la Independencia en la ciudad de Tarragona. Barcelona 1965, pàg. 68.

Existeix una abundosa bibliografia sobre el setge de la ciutat, de la qual hem utilitzat, entre d'altres:

MORERA, E.: Tarragona cristiana. Tarragona 1959, vol. V, pàssim.

SALAS, J. de: El sitio de Tarragona por los franceses en 1811. Tarragona 1882 [publicat anteriorment a la Revista científico-militar, 3ª època, tom 3] o el de l'Atlas de la Guerra de la Independencia, làmina 32, Arxiu Històric Militar.

SALVAT i BOVÉ J.: Tarragona en la Guerra y en la Postguerra de la Independencia. Tarragona, 1961, pàg. 342.

SÁNCHEZ REAL, J.: Defensa de Tarragona en 1811, Tarragona 1982.

¹⁰Entre les obres de defensa, hem de fer menció de la muralla de 7 metres d'amplada excavada a la capçalera oriental del circ pel Taller-Escola d'Arqueologia. Vid. TED'A: "Aproximació a les fortificacions de Tarragona en èpoques moderna i contemporània. Excavacions en el sector 'Castell del Rei-baluard de Carles V'". Quaderns d'Història Tarraconense, X, 1991, pàg. 87-122.

¹¹La revolución y Guerra de la Independencia en la ciudad de Tarragona. Barcelona 1965, pàg. 64-68.

Morera ens dona una descripció similar: "no sólo tenía construída ya la doble muralla de que antes se ha hecho mérito, sino que, extra de la misma, aparecía levantada una línea de fuertes exteriores, que rodeaba todo su recinto militar. Hacia occidente, en el extremo de la muralla de San Juan, y debajo del baluarte de San Pablo, aparecía el llamado de la Sénia;

entre éste ya la puerta del Rosario, existía el baluarte del Rosario, cuyo terraplén todavía se conserva y sirve de platadorma al sitio en que ha sido erigido el monumento dedicado al tarraconense Excmo. Sr. Eduardo Saavedra y Moragas; mas al norte, como salientes de la muralla se levantaron los fuertes llamados del Rey y de San Pedro, y ya enfilando a la cumbre de la colina, donde radica la ciudad, aparecían, como una tercera línea fortificada, los fuertes de Staremberg y fuerte y torre de San Gerónimo. De allí hácia oriente, se cerraba el recinto, con el baluarte de San Antonio comprensivo de todas las fortificaciones, cuyos restos aparecen hoy en los alrededores de la Casa de Beneficiencia, para llegar a la plaza de armas, en el camino o carretera de Barcelona, y desde dicho sitio, al fuerte de la Reina y de San Carlos (sic) erigidos en pequeño promontorio, entre las dos playas de la Rabassada y el Milagro, para incluir la última dentro de la fortificación total de la ciudad. Además, formando parte de la muralla moderna, existían los baluartes de San Clemente, en donde existe ahora el grupo de casas de los Sres. Ripoll; al extremo de la Muralla de Santa Clara, el baluarte llamado Cervantes, del cardenal-arzobispo que construyó la Muralla de San Juan, con los baluartes de Jesús, San Juan y San Pablo, que formaban parte de dicha muralla; los de Santa Tecla, Santo Domingo, San Diego y Santa Bárbara, siguiendo nuevamente la ruta amurallada hácia occidente; los conocidos por fuerte Breyto, San José y Cadenas, como salientes de la antigua muralla romana, y en la parte baja el fuerte Real, sobre el puerto moderno, el del Francolí, junto al río, el del Lazareto, y otros tambores salientes de menos importancia, terminándose en los años de la guerra, los conocidos por huertos del Príncipe, baluarte de la Cruz y el fuerte del Olivo, teatro de sangriento asalto, pocos días antes del de la ciudad a mediados del año 1811". (MORERA, E.: "Nuestras murallas antiguas y modernas". Boletín Arqueológico, época II, núm. 22, 1919, pàg. 25-43).

L'any 1808 la junta corregimental de Tarragona va crear una comissió per abordar el problema de les fortificacions, la qual va ordenar des d'un primer moment, fer companyies de treballs forçats amb ciutadans entre els 16 i 40 anys que s'encarregarien de les tasques de reforç de les defenses, car la Junta Superior va prohibir esmerçar-hi diners.

Després de la derrota a Molins de Rei, el 24 de desembre de 1808, es pren Tarragona com a reducte davant les tropes napoleòniques i el general Reding decideix millorar les fortificacions, sota la direcció del sergent major Ramon Folguera. La Junta Superior i l'Intendent, necessitats de cabals per les despeses de guerra, designen la junta del corregiment perquè s'encarregui de les tasques de fortificació, se li autoritza d'usar els fons propis i de recaptar diners tant a la ciutat com al districte.

La manca de diners i les vicissituds bèl·liques van marcar profundament el ritme de les obres. L'amenaça de setge l'any 1809 va fer augmentar la intensitat dels treballs els primers mesos i després de la presa de Lleida i el setge de Tortosa, hi ha un segon moment de fortes actuacions a la segona meitat de l'any 1810.

Els mesos de desembre de 1808 i gener de 1809 es va estipular un arbitri de 10 rals sobre càrrega de vi i 15 sobre la de licor. També es va ordenar una contribució extraordinària als ciutadans de 15000 rals mensuals, a més de la contribució amb el treball personal. Una derrama als pobles del Camp tenia un muntant de 30000 rals. Amb el setge de Girona les ajudes econòmiques de la Junta Superior i el Capità General van finalitzar.

L'any 1809 la Junta Superior insistia al corregiment de Tarragona per continuar les obres, i s'obligà als ajuntaments a pagar determinades

obres segons un pla establert: millorar la fortificació del port, especialment els baluards de Sant Domènec, Orleans, i la construcció d'un de nou entre les torres de la Garsa i la Vigueta. Es preveia bastir un revellí al costat de la porta de Sant Francesc, continuar els treballs al Fortí Reial, entre d'altres. Però les obres tingueren serioses dificultats financeres, fins l'extrem que els treballadors no es presentaven a la feina doncs se'ls devia el sou de varies setmanes.

L'any 1810 O'Donell va establir definitivament el quarter general de l'exèrcit de Catalunya a la ciutat de Tarragona, fet que va provocar un nou impuls a les obres de fortificació. La manca de fons va dur el mes de març a exigir una contribució de 200 treballadors i es va tornar a aplicar arbitris sobre el vi i el licor i altres aportacions extraordinàries tant de la ciutat com del Camp. Si bé els primers temps aquestes mesures donaren resultat, la resistència de la població va fer fracassar l'intent. Per això la Junta Superior, finalment, es va veure obligada a utilitzar els seus fons en les fortificacions. Segons Recasens entre juny de 1808 i maig de 1809 es van gastar més de 800000 rals de billó, a més de 20000 més procedents d'un préstec de l'intendent. D'aquesta quantitat uns 715000 procedeixen de fons municipals.¹²

Però, finalment Tarragona fou conquerida per les tropes napoleòniques dirigides pel general Suchet. La cartografia que descriu el setge ens informa tant de les defenses com de l'evolució de l'avanç de les tropes napoleòniques fins la sangolenta caiguda de la ciutat el dia 28 de juny de 1811.¹³

¹² RECASENS, J.M. El corregimiento y su Junta en la Guerra de la Independencia. Tarragona 1958, pàg. 90-93.

¹³ MENCHON, J. J., MASSÓ, J. M. 1999: Les muralles de Tarragona. Defenses i fortificacions de la ciutat (segles II aC -XX dC), Tarragona 1999, pàg. 116-121.

5. EL FORTÍ DE L'OLIVA

El Fortí de l'Oliva s'ha d'entendre com una avançada de les fortificacions de Tarragona, per defensar la ciutat d'un atac des de l'interior, i especialment un turó que conquerit per l'enemic era una excel·lent plataforma per poder controlar i bombardejar la ciutat alta.

Aquest fet va provocar que en el moment en què es va decidir reforçar les defenses davant el perill d'un atac de les tropes napoleòniques s'esmercessin els esforços en dos fronts, les defenses de la zona del port i la muntanyeta de l'Oliva, a més del Loreto i el Fortí dels Ermitans. Ara bé, l'elevat cost econòmic de les obres va retardar els inicis de les obres del fortí de l'Oliva, fins almenys després de març de 1809. En el primer trimestre d'aquell any es van gastar uns 40000 rals mensuals en les fortificacions, i l'obra del fortí hagués comportat almenys doblar la despesa.¹⁴

Segons Alegret, les obres del fortí de l'Oliva no es van acabar fins mitjan febrer de 1811, a l'igual que el baluard de Reding. Malgrat aquesta sort d'inauguració del fortí, sembla ser que les obres no estaven acabades del tot. Els treballs van anar a càrrec de l'enginyer Ramon Folguera i després de Carlos Cabrer. Acabada la fortificació, i just abans d'armar-la, el general Campoverde el va ensenyar a la població durant sis dies *"quedando la ciudad plenamente convencida que aquel castillo era la llave de su defensa"*. Malgrat aquesta mena d'inauguració, sembla ser que les obres no estaven acabades del tot.¹⁵

¹⁴ RECASENS, J.M. El corregimiento de Tarragona y su junta en la Guerra de la Independencia (1808-1811). Tarragona, 1958, pàg. 93.

¹⁵ ALEGRET, Adolfo: Historia del sitio, defensa, asalto y evacuación de Tarragona en la Guerra de la Independencia. Barcelona 1911, pàg. 44-45.

6. LA CONQUESTA DEL FORTÍ DE L'OLIVA

La bibliografia referent al setge de Tarragona de 1811 marca la presa del fortí de l'Oliva com un fet bèl·lic força cruel per ambdós bàndols, i com el preludi de la presa de la ciutat el 28 de juny de 1811.

L'estratègia de Suchet per fer-se amb Tarragona es va centrar en dos eixos: l'atac a les fortificacions de marina, la part més dèbil de les defenses de la ciutat, i la conquesta del fortí de l'Oliva com enclau estratègic des d'on l'exèrcit del Principat hostigava l'*Armée d'Aragon* i des d'on poder atacar directament la ciutat.

Les tropes napoleòniques, sota el comandament del general Suchet van arribar als environs de la ciutat el 3 de maig de 1811 i comencen a prendre les primeres posicions. L'endemà comença el desplegament per tal d'aïllar la plaça, amb tres bases o campaments units per avançades, trinxeres i guàrdies que endeguen en arribar. Un primer campament és per la divisió Harispe que es situa amb la brigada del general Salme davant el fortí de l'Oliva. Les tropes italianes de la brigada Palombini es despleguen cap els fortins del Loreto i els Ermitans i la brigada Balahtier tancava el cercle per l'est fins el mar, tallant les comunicacions amb Barcelona i Valls.

Al campament de la zona central s'instal·la la divisió Frère, a la marge dreta del riu Francolí, mentre que el primer regiment d'infanteria lleugera de la brigada Laurencey passa a la riba esquerra del riu, al costat de les tropes d'Harispe i de la divisió Habert. Aquesta darrera formació militar es trobava a la dreta, davant del pont i el fortí del Francolí, fins arribar a la mar. El 4 de maig de 1811, el general Salme va atacar i conquerir

les trinxeres avançades a 400 metres del fortí de l'Oliva. Es tancava així la comunicació de la ciutat per via terrestre, restant oberta la marítima, protegida per la flota anglesa.

El pla d'atac de Suchet i els seus generals Valée i Rogniat es va centrar en l'hostigament de les defenses de l'oest de Tarragona, entre els baluards d'Orleans i el fortí del Francolí, ateses les debilitats de les defenses, i per tal de controlar el proveïment d'aigua de la ciutat i el port. Es va desestimar atacar pel nord i per l'est atesa l'escarpada orografia i geomorfologia del terreny, tot ell molt rocós, que impedia una correcta formació de trinxeres.

Quant al fortí de l'Oliva estava bastant clar que era una peça clau en la defensa de la ciutat, donada la seva situació en un punt alt i la seva centralitat entre els fronts est i oest, de manera que des d'allí es podia hostigar les posicions franceses amb l'artilleria. Tindria una capacitat per uns 3000 homes, però en realitat el destacament no arribava a la meitat. Per la seva defensa es tornaven els regiments lliberia (o Iberia segons altres fonts), América (o Almeria segons altres) i voluntaris de Saragossa.

Aviat el pla de batalla es va canviar i es va decidir esperar per expugnar el fortí de l'Oliva. La raó més lògica, com apunta Recasens ¹⁶ va ser que encara no havia rebut tota l'artilleria necessària per atacar. De fet les primeres accions bèl·liques es van dedicar a l'atac del fortí del Francolí amb la construcció d'un propugnacle, i el bastiment de trinxeres i bateries per guardar-se dels bombardeigs des de l'Oliva i la marina anglesa.

¹⁶ RECASENS, J. M.: La revolución y Guerra de la Independencia en la ciudad de Tarragona. Barcelona 1965, pàg. 196-200.

A la nit del 13 de maig van començar les operacions envers el fortí de l'Oliva. El general Salme va atacar les seves defenses avançades des de les seves posicions, a 300 metres del fortí, amb un contingent de 2000 homes. Les tropes napoleòniques es formaven per diverses companyies i uns 400 treballadors amb dos capitans d'enginyers per bastir defenses. Van aprofitar les trinxeres espanyoles per hostigar el fortí, tot completant la posició amb gabions replens de terra portada d'enllà, doncs l'orografia rocosa de la zona impedia treure-la del mateix lloc.

Les tropes espanyoles, sota el comandament del coronel Tadeo Aldea van oposar una dura resistència, però no van poder parar l'atac i van haver de replegar-se. El dia 14, tres columnes comandades per Aldea van intentar, infructuosament, recuperar les posicions perdudes. El dia 18 les tropes assetjades van atacar les trinxeres del Francolí per tal de neutralitzar el foc artiller sobre l'Oliva, encara que després es van haver de batre en retirada. El dia 20 es va fer un nou atac per destruir les defenses franceses davant del fortí del Loreto, però van fracassar i es van haver de retirar amb la cobertura de foc des del fortí de l'Oliva.

Mentre continuaven les operacions de setge, Suchet decideix preparar l'atac al fortí aprofitant les posicions preses per Salme. Així, sobre les antigues avançades espanyoles es van muntar tres bateries, la V, amb 3 morters de 8 polzades, la VII amb tres canons del 16 i la VI, davant de la VII, destinada a obrir bretxa en el fortí amb peces del 24. Van iniciar el bombardeig el dia 27 de maig. Davant la imminència de la instal·lació de les peces, els assetjats van atacar les línies franceses, però van ser repel·lits per l'acció del general Salme, qui va morir en l'acció.

L'endemà, les tropes franceses van començar el bombardeig del fortí des de les bateries, i van aconseguir malmetre el "caballero" i els murs de l'angle mort de la dreta, tot i que no van poder destruir l'escarpa. La resposta va ser prou contundent, creant força baixes entre les tropes franceses. El dia 29 va continuar amb un fort intercanvi d'artilleria. Un reconeixement de les posicions espanyoles per l'enginyer italià Vacani, li va permetre trobar l'aqüeducte de l'Arquebisbe Santiyán només defensat per una empallissada, i que travessava el fossat a cota de l'escarpa. Durant els combats d'aquell dia, es van inutilitzar 20 peces del fortí, es van malmetre els parapets i es van destruir les defenses de la gola. Tot feia preveure un desenllaç fatal.

Cap a les 9 de la nit va començar l'assalt francès. Dues columnes de 300 homes i un destacament de sapadors amb un capità van iniciar l'atac. La primera columna va anar pel costat de la bretxa oberta i la segona cap a la gola. Darrere, havien tropes de refresc. Diverses companyies del Primer Lleuger van avançar pel flanc amb l'objectiu d'evitar l'arribada de reforços des de la plaça mentre que els generals Habert i Balathier farien maniobres de distracció en els costats est i oest del setge.

La primera columna, amb el comandant Miocque i el capità Vacani va atacar el sortint dret del fossat i va intentar escalar la muralla. Es compo-sava de tiradors, infants i una companyia de sapadors. Però les escales eren curtes i no van poder arribar dalt. Llavors Vacani va ordenar destruir l'empallissada de l'aqüeducte, que van aprofitar per entrar al fortí, doncs al mateix temps estaven atacant la gola.

El comandant Revel i el capità d'enginyers Papigny van rodejar el fortí per l'esquerra en direcció a la gola. En aquell moment arribava des de la plaça el regiment Almeria per tal de canviar la guàrdia amb el d'Illiberia. El fet és que el dia abans el general Campoverde havia fet un ban en què es comunicava el refresc de la tropa i la consigna per entrar al fortí era de domini públic. La similitud dels uniformes del regiment entrant amb els de les tropes de Suchet era molt gran, cosa que es va aprofitar per barrejar els dos contingents i els espanyols s'adonessin de la trampa quan els invasors ja eren dins la fortificació. Després de la sorpresa es va iniciar una cruenta lluita, que es va agreujar pels defensors per un altre fet que demostra de nou la poca habilitat militar. Vacani va aprofitar l'aqüeducte de Santiyán, que no estava prou defensat, per passar el fossat i entrar al fortí, de manera que van poder atacar des de dues posicions.

Les tropes espanyoles es van fer fortes en el "caballero", que va ser atacat per 500 granaders italians. La lluita va acabar amb el cos a cos i la intervenció final de les tropes del general Harispe va precipitar la victòria en favor de les tropes de Suchet. Durant la batalla van morir 1200 catalans i van haver 1000 presoners, es van inutilitzar 27 peces d'artilleria, i les altres 20 van passar a mans franceses, junt a 130000 cartutxos i 10000 lliures de pólvora. Els morts del bàndol francès, segons Suchet, van ser uns altres 350, numero difícil de creure en una acarnissada acció com aquesta.

La presa del fortí de l'Oliva va causar una forta commoció entre els assetjats, doncs es prenia com una posició inexpugnable, i al mateix temps es sabia que la seva pèrdua volia dir que a la curta o a la llarga cauria Tarragona. Va ser tal la impressió, que el primer soldat que va informar de

la pèrdua no se'l va creure. Poc després el general Campoverde va donar l'ordre de recuperar el fortí, operació dirigida pel coronel O'Ronan.

El dia 30, una columna de 1500 homes, dels regiments Amèrica, Illiberia i voluntaris de València, es van dirigir a l'Oliva. Pensaven que l'intens foc artiller disparat des de la plaça havia provocat que els francesos haguessin abandonat la posició. La realitat és que les tropes de Suchet es van saber parapetar i van rebre els espanyols amb un nodrit foc, i els van obligar a batre's en retirada.

7. LA FORTIFICACIÓ SEGONS SUCHET, VACANI I COTRINA

L'abundosa bibliografia sobre el setge de 1811 ens proporciona diverses descripcions de la fortificació de la muntanya de l'Oliva, que en bona part unes són còpia d'altres. La primera del Fortí a la que es fa menció és la que fa el mariscal Suchet, artífex del setge de la ciutat:

"Mais ce qui ajouta surtout à la force de Tarragone, ce fut la construction d'un nouveau fort sur le plateau de l'Olivo, point dont la hauteur égale celle de la ville, et qui n'en est éloigné que de quatre cent toises. Son occupation rendait le double service de débarrasser la place d'un voignage incommode, et de prendre des revers sur les attaques que l'assiégé aurait pu tenter contre les côtes du nord ou l'ouest. Ce fort avait la forme d'un ouvrage à cornes irrégulier, de deux cent toises de front. Les fossés, profonds de vingt pieds, larges de quarante, étaient taillés dans le roc, et précédés d'un chemin couvert, en partie achevé. Une galerie crénelée, adossée à un mur surmonté d'une pallissade en fraise, fermait la gorge. Il se trouvait sur celle-ci deux portes défendues par des redans: la partie droite n'en était pas terminée, mais un escarpement de deux cents pieds de hauteur y suppléait en partie. Les branches de la corne, ainsi que la gorge, étaient bien protégées par les feux de la place. Au dedans de ce vaste ouvrage, du côté de la droite, s'élevait un réduit de sûreté, qui avant lui-même la figure d'un petit ouvrage à cornes: il était surmonté d'un cavalier armé de trois pièces de canon casematées, qui portaient au loin leur feu sur le plateau et dans les plis du terrain environnant. Le bastion de gauche séparé du reste de l'ouvrage par un fossé bordé d'un parapet, et formait ainsi une espèce de réduit. Le fort de

*l'Olivo, armé d'une cinquantaine de bouches à feu, contenait habituellement douze cents hommes de garde."*¹⁷

A l'obra de Vacani, *Storia delle Campagne e degli assedi degli italiani in Spagna* hi tenim una descripció més completa del fortí:

"Assecondava questo forte sopra un ampio circuito di 700 tese la bizzarra natura del terreno onde si forma il colle dell' Olivo. Lo spezzamento delle sue linee di difesa giovava non meno a scoprire i bassi fondi limitrofi che a procacciargli in qualche modo un fiancheggiamento, senza presentare lunghi lati ai fuochi d'infilata del nemico. Esso ripeteva inoltre protezione dalla piazza, da cui non era più discosto di 380 tese. Il suo recinto praticato sopra un fondo di roccia era costruito di sasso e terra forte ben battuta; aveva il fosso intagliato nel macigno per la larghezza di 20 a 40 piedi; il rivestimento della scarpa era di 20 a 30 piedi d'altezza; la controscarpa aveva 15 a 20 piedi, e mancava del cammino coperto, quindi di facili punti di sortita sul suo fronte. Solo si trovavano due porte ricoperte da frecce alla sua gola, la quale tutta in vista nella piazza non in altro consisteva che in un muro di poca grossezza a piccole troniere, alto da 18 a 20 piedi sopra il suolo naturale, con palizzate verticali suola cima. La destra del forte era appoggiata a quella ripida scoscesa ed innaccessibile che scende sul sentiero che mena alla città ed alla gola dell'opera. La sinistra inclinata verso il Francoli appoggiavasi del pari ad un terreno di non facile salita, e consisteva in un'opera isolata dal forte col mezzo di un fosso ed interno parapetto, essendo questa reputata la parte più attaccabi-

¹⁷ SUCHET, L. G.: Mémoires du Maréchal Suchet, duc d'Albufere, sur les campagnes en Espagne, depuis 1808 jusqu'en 1814. Écrits par lui-même. Paris, volum II, 1828, pàg. 37-39.

le di tutto il contorno. Gli istava inoltre internamente nella parte superiore e più colma del monte un ridotto senza fosso con un cavaliere nel mezzo, dominante sopra tutti gl'immediati dintorni. Era quello riverstito di terra, questo di muro, aveva il primo un ordine di palizzate al ciglio interno del parapetto, aveva l'altro più troniere pei pezzi di grosso calibro atti a lanciare proiettili nei più lontani campi del nemico, e si l'uno che l'altro parevan destinati non che ad allontanare la possibilità di un attacco di fronte, ad impedire che si l'inimico penetrato anco nel forte vi si potesse sotto l'azione dei loro fuochi mantenere: scopo principale e importante cui debbono mirare i ridotti di difesa nelle piazze e nei campi trincerati. Aveva per ultimo questo forte un' opera staccata con fossa nella parte che inclina verso la città, e sembrava appropriata essa pure alla controdifesa dell'interno quando questo fosses tato da' nemici conquistato. Tutte queste opere capaci di 3000 combattenti erano sulle primer addidate alla difesa di 1600 uomini tra i più scelti del presidio della piazza. Ivi erano da 50 bocche da fuoco quasi tutte coperte sotto blinde, alcuni magazzini similmente coperti da legnami e da uno strato di terra contro l'urto delle bombe, ed eravi finalmente ogni maniera di provvigionamento pei pezzi e per la truppa a compimento del suo stato di difesa. L'acqua vi si traeva poco prima, come già ai tempi più remoti, da un acquidotto sotterraneo che dal lontano sito di Armentera in parte su antichissime trace del romano acquidotto (di qui tuttora giganteggiano molt archi a doppio ordine sulla lunghezza di 660 piedi, e dell' altezza du 100 sopra il fondo di una valle), in parte sopra nuova direzione guidavasi pei colle dell'Olivo nella piazza; ma gli assediati al loro arrivo su que' monti, avendolo squarcia-to per guiovarsene ai loro usi, avevano dal primo giorno dell'investimento levato questo mezzo di aver acqua limpidissima, perenne ed abbondante non meno al forte che alla città. Tale per altro era la posizione e tale lo stato di questo forte, che fu d'uopo di tutto arrischiare per levarlo all'

inimico, da che questo vi appoggiava ugualmente e gli atracho esteriori e l'interna sua difesa." ¹⁸

El capità José Cotrina, cent anys després del setge ens dona una altra descripció, menys precisa: "La del Olivo, ya indicada, era la obra más importante de las exteriores. Estaba elevada 70 m. Sobre el nivel del mar y distanciada unos 1.000 de la plaza, entre la cual y el fuerte el terreno era tan rocosa com el asentamiento del último. Tenia forma de hornabeque, con 500 m. de desarrollo, irregularizándose en cuanto lo exigía el accidentado terreno; sus fosos, de profundidad no menor de 5 m. y anchura de 12, estaban abiertos en la roca, hallándose sin terminar el camino cubierto, y cerrándose la gola por un parapeto aspillerado con dos puertas débilmente defendidas; toda la obra constaba de dos partes separadas por un foso, la mayor á la derecha con varias obras interiores, entre ellas un caballero bien revestido, y la menor, á la izquierda, constituyendo un reducto aislable del resto." ¹⁹

¹⁸ VACANI, C.: Storia delle champagne e eegli assedi degl' italiani in Spagna Dal MDCCCVIII al MDCCCXIII. Firenze 1837, vol V, pàg. 138-141.

¹⁹ COTRINA, J.: Centenario de los sitios y defensa de la ciudad en 1811. Madrid, 1912, pàg. 17.

8. DOCUMENTACIÓ GRÀFICA: PLÀNOLS I GRAVATS

Son diversos els plànols de la ciutat de Tarragona que ens marquen l'espai ocupat pel fortí de l'Oliva, bàsicament els consagrats al setge de 1811. No apareix, però en la cartografia històrica anterior, com seria el "*Plano general de la plaza de Tarragona con todas sus inmediaciones hasta la distancia de 1500 varas, cases que se hallan en el intermedio con los nombres de sus dueños, de Juan Saliquet (1795).*"²⁰

Tampoc no es documenta, encara que de tenir en compte que el lloc seria fora plànol, en el que va publicar 1806 Alexandre de Laborde en el seu famós *Voyage Pittoresque*.²¹ El seu paper d'informador de Bonaparte el dugué a detallar al màxim l'estat de les defenses: caserna de Pilats, baluards de Sant Pau, Sant Joan, Jesús, Cervantes, Sant Climent, Sant Josep, Santa Bàrbara, del Roser, de Santa Tecla, de Sant Antoni, dels Canonges, de Sant Carles, amb la seva porta, del port, bateria dels Caputxins, torre dels Cartoixans, fortí de Starhemberg, Sant Pere, del Rei, portal del Roser, porta nova de Sant Francesc, porta de Sant Joan, porta nova de Santa Clara, porta de Sant Simeó, portal de Sant Antoni i fortí Reial. Es lògic pensar, doncs, que si no va grafiar el fortí de l'Oliva és perquè no existia.

Sí que apareix a la "*Descripcion topographica de la Ciudad de Tarragona y de su sitio en 8 de junio de 1811*", més que plànol, croquis, en el qual es situen les defenses militars de la ciutat i les línies d'atac napoleòniques. En aquest plànol es marca el Fortí de l'Oliva, tot i que amb una traça més inexacta que la cartografia militar francesa.²² També el tenim a l'*Atlante topografico militare* que companya el llibre de Camilo Vacani.²³

Però on tenim una grafia de més alta qualitat és en els plànols de les planxes 9 i 10 de les *Mémoires du Maréchal Suchet*.²⁴ Força coneguts són els plànols que publica Suchet a l'atlas que l'acompanya. El primer es el "*Plan de Tarragone assiégé en prise d'assaut, le 28 de juin 1811 per l'armée française d'Aragon, aux ordres de S. E. le Maréchal Suchet, duc d'Albufera*", que es correspon a la planxa 9.

El segon és el "*Plan des attaques de Tarragone. Assiégée & prise d'assaut, le 28 juin 1811, par l'Armée d'Aragon, aux ordres de S.E le Maréchal Suchet duc d'Albufera*," que s'acompanya d'un dibuix al·legòric de la presa del fortí de l'Oliva: "*Vue de Tarragona, prise du chemin de Valls à la gauche des attaques du fort Olivo.*"²⁵

Finalment hem de fer esment d'un gravat de la Galeria Històrica de Ver-

²⁰ Arxiu Històric Municipal. Publicat per SALVAT i BOVÉ J.: Tarragona en la Guerra y en la Postguerra de la Independencia. Tarragona, 1961, pàg. 342 i posteriorment per MENCHON, J. J., MASSÓ, J. M. 1999: Les muralles de Tarragona. Op.- cit, pàg. 114 i 233.

²¹ LABORDE, A. de: Viatge pintoresc i històric. El Principat. Barcelona 1974 [traducció d'O. Valls i notes de J. Massot], planxa XLVII, pàg. 131.

²² Publicat a ALEMANY, J.; BLAY, J.; ROQUER, S.: Port de Tarragona. Tarragona 1986, pàg. 78.

²³ VACANI, Camilo, Atlante topografico-militare per servire alla storia delle campagne e degli asedi degli italiani in Spagna del MDCCCVIII al MDCCCXIII ricavato da antichi documenti e de nuove ricognizioni eseguite nel corso della guerra. Milano 1823, taules IV i XIII.

²⁴ SUCHET, L.G.: Mémoires du Marechal Suchet, duc d'Albufera sur ses campagnes en Espagne, depuis 1808 jusqu'en 1814, écrits par lui même. Atlas, Paris 1834, planxa 9, gravada per E. Colin.

²⁵ SUCHET, L.G.: Mémoires du Marechal Suchet, duc d'Albufera sur ses campagnes en Espagne, depuis 1808 jusqu'en 1814, écrits par lui même. Atlas, Paris 1834, planxa 9, gravada per E. Colin.

salles, el *“Siège de Tarragone: mai et juin 1811.”* Es tracta d’una vista aèria de Tarragona des de l’oest, on es distingeix clarament la ciutat baixa de la Part Alta i les fortificacions, a més d’altres elements urbans com els aqüeductes de les Morisques i de Santiyán. A la muntanyeta de l’Oliva es distingeix el Fortí, les línies franceses i les fumarades del foc artiller francès.²⁶

²⁶ *“Siège de Tarragone: mai et juin 1811.”* numero VII, Dibuix de Garvard i Siméonfort, gravat de Skelton, Paris 1810-1820. ICC.

"Descripcion topographica de la Ciudad de Tarragona y de su sitio en 8 de junio de 1811", publicat per Alemany, Blay i Roquer 1986. En el cercle, es marca el fortí de l'Oliva.

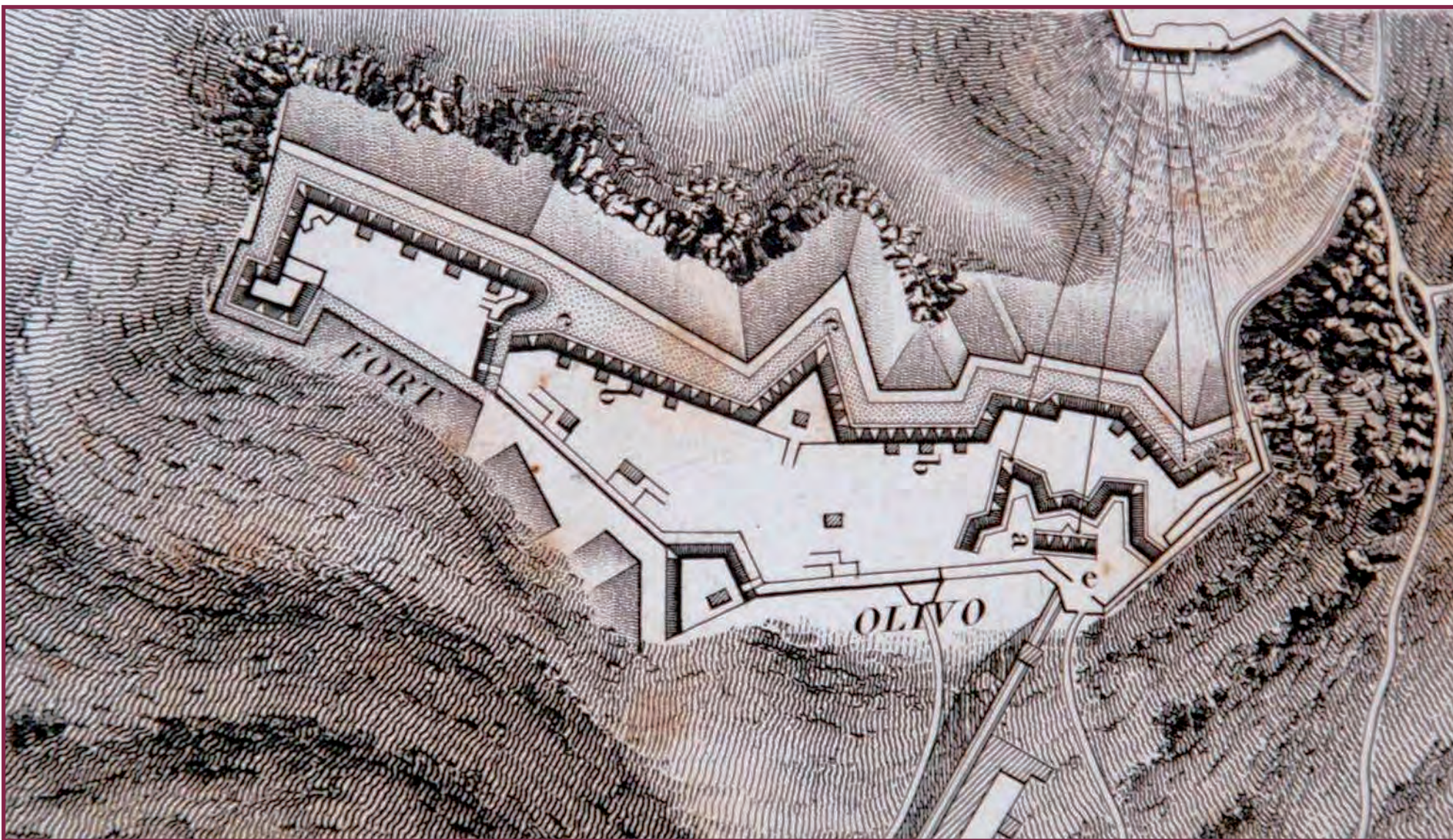
Detall de la "Carta dei contorni di Tarragona relativa alla battaglia di Valls nel 1809" de Camilo Vacani, En el cercle, el fortí de l'Oliva.

Detall del "Plan de Tarragone assiégé en prise d'assaut, le 28 de juin 1811 per l'armée francaise d'Aragon, aux ordres de S. E: le Maréchal Suchet, duc d'Albufera", 1834.

"Plan des attaques de Tarragone. Assiégée & prise d'assaut, le 28 juin 1811, par l'Armée d'Aragon, aux ordres de S.E le Maréchal Suchet duc d'Albufere," i "Vue de Tarragona, prise du chemin de Valls à la gauche des attaques du fort Olivo."

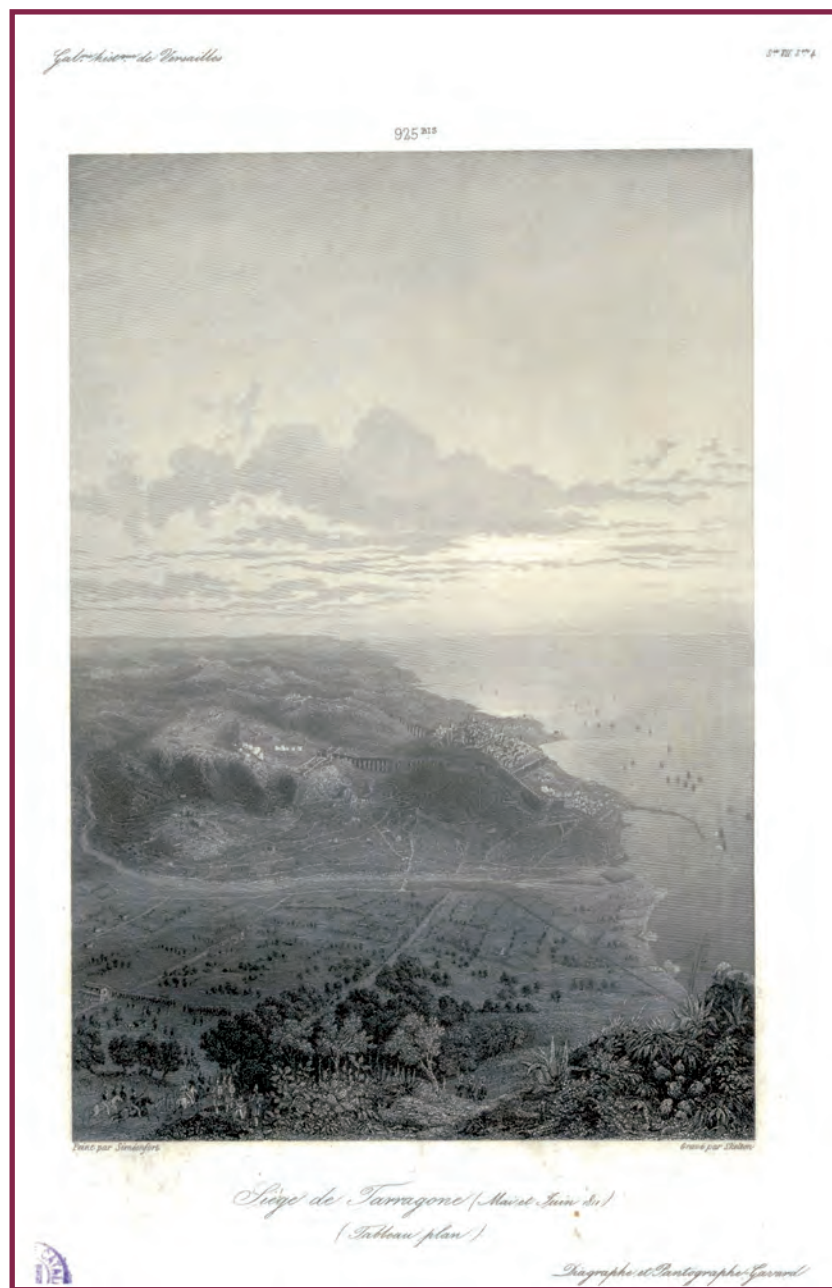
Planta del fortí, al "Plan des attaques de Tarragone. Assiégée & prise d'assaut, le 28 juin 1811, par l'Armée d'Aragon, aux ordres de S.E le Maréchal Suchet duc d'Albufere."

"Vue de Tarragona, prise du chemin de Valls à la gauche des attaques du fort Olivo." Es pot observar la imatge de Tarragona des de la muntanyeta de Sant Pere i a la dreta les fortificacions del fortí i les línies d'atac franceses.

Detall de la "Vue de Tarragona, prise du chemin de Valls à la gauche des attaques du fort Olivo." Amb el grafiat de l'estructura del Fortí de l'Oliva.

"Siège de Tarragona: mai et juin 1811." (font: cartoteca digital de l'ICC).

9. CARACTERÍSTIQUES DEL FORTÍ

En base a les descripcions que ens han arribat del fortí de l'Oliva, especialment de les memòries de Suchet i del coronel Vacani, i de les imatges de la cartografia militar i gravats del segle XIX, ens podem fer una idea força aproximada de les seves característiques.

Es tractava d'una construcció militar de planta irregular i adaptada al terreny, la vessant sud de la muntanyeta de l'Oliva, just en el lloc més proper a la ciutat. Suchet és ben explícit: *"Ouvrage à cornes irrégulier."* Aquesta posició li permetia batre atacs procedents de l'interior del territori (les actuals zones de Sant Pere i Sant Pau i Educacional), com de les posicions que poden haver a la zona est del terme (muntanyes del Llorito i dels Ermitans, barranc de les Terres Cavades i Budellera) o ser una avançada per al control del costat oest (riba del Francolí). També seria un clar punt de vigilància del camí cap als Pallaresos i Valls. A més la seva situació permetia el control del proveïment d'aigua de la mina de l'Arquebisbe Santiyán.

El costat est (o dreta) del fortí es conforma al front extern (escarpa) per una línia trencada que marcava un semibaluard i a una cortina que donaria a un altre semibaluard al centre, en forma de punta de diamant. D'ací sortiria una segona cortina que acabava sobtadament. Aquest front estava defensat per un fossat d'uns 5 metres d'alt i uns 12 d'amplada, camí cobert per acabar, i glacis. A l'extrem dret del fossat, entraria la mina de l'Arquebisbe, que tallaria la secció d'aquesta defensa passiva. A la làmina 10 de Suchet es pot apreciar perfectament el pas d'aquesta conducció hidràulica i també s'observa la línia de defensa francesa,

aixecada sobre el terreny, així com les posicions de les bateries VI i VII del setge.

El costat sud o gola es forma per dues línies trencades, amb una certa simetria al costat nord, entre les quals hi havia la porta d'accés al fortí, amb dos murs a banda i banda per la seva defensa (una mica a l'estil de l'actual accés al fortí de la Reina a la punta del Miracle). Al centre de la gola, i en una posició simètrica respecte a la punta de diamant del front, n'hi hauria una segona, aquesta vegada encarada a la ciutat.

A l'interior d'aquest costat del fortí es veuen marcades diferents construccions, tot destacant la de l'extrem dret (est), que és una reducte o defensa en forma d'hornabec (dos baluards units per una cortina) sobre el qual es va aixecar un segon cos de planta rectangular, que rep el nom tècnic de "caballero."

El front d'atac del fortí estava defensat, com ja hem dit pel fossat i l'escarpa, sobre la qual es dibuixen les troneres dels canons, que en nombre d'una quarentena serien a la part superior de l'escarpa. Tant les descripcions de l'època com els plànols de Suchet ens marquen que hi havia bateries casamatades, és a dir, blindades o dins de càmeres de foc. Aquest fet porta a entendre que per sota de la línia d'artilleria amb troneres n'hi hauria una segona d'oberta a l'escarpa del fortí.

A la làmina 10 de Suchet, tant en el plànol com en el dibuix al·legòric, s'observa que l'angle est del fortí està per acabar de construir, tal i

com ens descriu Suchet. Quant al “caballero” i l’hornabec en el dibuix al·legòric no es veuen troneres al pas de ronda, però sí que es marquen en la planta de les làmines 9 i 10 de les memòries de Suchet. Aquest fet porta a suposar que la defensa artillada és acasamatada.

En referència a la defensa de la gola del fortí, cal observar que a excepció del semibaluard en forma de punta de diamant (amb dues boques per canons) no hi ha marcades troneres per artilleria. Per les descripcions sabem que era defensat per una palissada de fusta i espitlleres per armes portàtils. Aquesta solució es lògica en l’arquitectura militar, doncs per una banda es concentra el foc cap al front d’atac i per altra es dificulta la propugnació a la ciutat en cas de perdre’s la posició.

A l’oest (esquerra) hi ha una segona fortificació o reducte, de planta trapezoïdal, amb un sobresortint al l’angle sudoest. Es separa de la resta de les defenses mitjançant la continuació del fossat del fortí. En els plànols de Suchet i el dibuix al·legòric es marquen diferents troneres per artilleria (19). Amb tot les descripcions del fortí, semblen apuntar què aquest costat només era defensat per fuselleria, potser per manca de peces d’artilleria.

10. ESTAT ACTUAL DEL FORTÍ DE L'OLIVA, DELIMITACIÓ

En l'actualitat el fortí de l'Oliva és una defensa militar que a simple vista ens pot passar inadvertida. La realitat, però, n'és una altra. L'observació directa ens mostra que resta bona part del fossat i l'escarpa, a més d'altres construccions, i la traça urbana de la zona ens permet restituir a grans trets el seu traçat. Sens dubte un estudi de camp més detallat, acompanyat d'una prospecció arqueològica ens permetria atansar-nos més a la seva realitat. Amb tot, cal ser conscient que des de la seva presa el 1811 fins l'actualitat, hi ha elements que s'han perdut sense remei.

Per la seva localització ens hem basat en sis elements:

- *L'Estudi sobre la localització de les restes del Fortí de l'Oliva*, inèdit. Associació de Veïns de l'Oliva de Tarragona.
- La cartografia militar del segle XIX i el seu trasllat sobre la planimetria actual.
- La fotografia aèria: vol de 1958
- La fotografia aèria: vol de 1983 (1986)
- El parcel·lari actual.
- Els treballs arqueològics al número 3 del camí de la Muntanya de l'Oliva
- L'observació directa de les restes arqueològiques associables al fortí.

D'aquesta manera les restes del Fortí es localitzen a:

"Estudi sobre la localització de les restes del Fortí de l'Oliva."

Es tracta d'un document redactat i signat el 2003 per l'Associació de Veïns l'Oliva. Aquesta neix de la iniciativa ciutadana com oposició a la

possible construcció d'un equipament en aquesta zona de la ciutat, entre altres coses, per l'existència de les restes del fortí. Finalment la iniciativa de construcció de l'equipament no va reeixir.

L'any 2003 una promoció privada va afectar el mur del semibaluard de la gola, amb una important polèmica generada i reflectida, per exemple, a nivell de premsa. Les actuacions per part de la promoció van ser denunciades al Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i a l'Ajuntament de Tarragona.

La localització de la planta feta per l'Associació de Veïns es va basar en la confluència de tres aspectes prou encertats: els camins i carrers existents en l'actualitat, i la seva confrontació amb el plànol de Suchet i la planimetria de la 3a revisió del POUM (1995). El document es complementa amb un ric reportatge fotogràfic, un annex planimètric i la relació de la normativa que afecta el monument, a més d'una ressenya històrica.

La cartografia militar del segle XIX i el seu trasllat sobre la planimetria actual.

La cartografia militar de la Guerra del Francès ens ofereix una sèrie de plànols dels què s'ha fet referència anteriorment. D'especial qualitat i fiabilitat són les làmines 9 i 10 de les *Mémoires* del mariscal Suchet. En els dos es dona una planta molt aproximada de la fortificació. En aquest cas, s'ha realitzat un calc de les alineacions del fortí i les línies d'atac del seu setge, que s'han escalat i encaixat sobre les fotografies aèries de 1958 i 1983 (1986), així com el parcel·lari actual.

La fotografia aèria: vol de 1958

Sobre el vol aeri de l'empresa CEFTA de l'any 1958 s'ha marcat la loca-

lització de la traça del fortí de l'Oliva i d'altres elements destacats a la cartografia militar (plànols de Suchet). ²⁷

La fotografia aèria: vol de 1983 (1986)

El mateix s'ha realitzat amb l'ortofotomapa del vol aeri de 1983. ²⁸

Els treballs arqueològics al número 3 del camí de la Muntanya de l'Oliva

Entre els anys 2002 i 2003 es van dur a terme diversos treballs arqueològics al número 3 del carrer de la Muntanya de l'Oliva. Aquests es van dur per causa de la construcció d'un habitatge unifamiliar en un espai que formaria part del baluard del flanc del fortí. Els resultats dels treballs van permetre documentar restes d'un mur que podrien relacionar-se amb construccions de l'interior del fortí. ²⁹

El parcel·lari actual.

El plànol del parcel·lari actual marca també els contorns de bona part del fortí de l'Oliva i el seu fossat, tal i com es grafia en la documentació adjunta.

Observació de les restes arqueològiques associables al fortí

La inspecció "de visu" de la zona del fortí permet la localització d'una sèrie d'elements que, confrontats amb la resta de documentació esmentada, porta a localitzar elements arqueològics immobles prou eloqüents i que es marquen en la planimetria ajunta i en el corresponent reportatge fotogràfic:

Localització i identificació de les restes del fortí de l'Oliva

Es passa ara a localitzar i descriure breument les restes relacionables amb el fortí de l'Oliva. Es segueix un criteri topogràfic: primer es localitzen les estructures i traces relacionables amb les construccions del costat

dret o est del fortí, i segon les del reducte o costat esquerre/oest. La localització de les mateixes es realitza seguint el nomenclàtor de carrers i les illes i parcel·les cadastrals.

Entre l'Avinguda Puig i Valls i la carretera del Pont d'Armentera

Illa Cadastral 34450. Entre els 70.00 msnm (costat carretera del Pont d'Armentera) i 94.00 msnm (zona dels dipòsits d'EMATSA-Empresa Municipal d'Aigües de Tarragona SA).

Ens trobem al costat dret del fortí de l'Oliva, just sobre l'escarpa o desnivell de les descripcions del segle XIX. En base a aquestes aquí s'ha de localitzar el flanc est/dret del fortí, el fossat, l'entrada de l'aqüeducte de la mina de l'arquebisbe Santiyán i els murs de tancament de la fortificació. En el desnivell format pel marge que sustenta el tram final de l'avinguda Puig i Valls, just entre la font de l'Oliva i els dipòsits d'aigua d'EMATSA es poden observar diferents elements relacionables amb el fortí. Veiem

²⁷ còpia a l'ICC: <http://cartotecadigital.icc.cat/cdm4/document.php?CISOROOT=/fotoplanols&CISOPTR=1512&REC=9>

²⁸ full 473-4-2, Sant Pere i Sant Pau, vol de 1983 –editat 1986– de l'Ortofotomapa de Catalunya escala 1:5000, ICC, http://cartotecadigital.icc.cat/cdm4/item_viewer.php?CISOROOT=/orto5mv1&CISOPTR=1272&CISOBX=1&REC=13

²⁹ CURULLA, O.: "Memòria. Sondeig arqueològic solar de la muntanya de l'Oliva. Tarragona (el Tarragonès)." Juny de 2002, Text dipositat al Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat de Catalunya (inèdit).

FABREGAT, R.: "Memòria. Control arqueològic c/Muntanya de l'Oliva 3, Tarragona (el Tarragonès)". Octubre de 2003, Text dipositat al Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat de Catalunya (inèdit).

FABREGAT, R.: "Annex Memòria. Control arqueològic c/Muntanya de l'Oliva 3, Tarragona (el Tarragonès)." Text dipositat al Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat de Catalunya (inèdit).

el tall de la roca amb certa regularització que pot marcar el fossat, i uns murs de mamposteria, amb acabat amb cadena de carreus que es pot relacionar amb un angle del flanc del fortí. Per altra banda l'estructura de gabions que fa de contenció dels dipòsits d'EMATSA segueix l'alineació del flanc que es pot veure en els plànols històrics.

En aquest terreny, gairebé davant de l'embocadura de la plaça de l'Oliva també es veu un mur de contenció que s'ha de posar en relació amb el semibaluard de l'angle dret del fortí. Hem de tenir en compte que en aquesta zona, la vegetació (especialment heures) amaga bona part de les restes.

Plaça de l'Oliva

Illa Cadastral 33456, parcel·les 01 i 02. Cota 96.80 msnm (costat est, al costat de l'antena de Radiotaxi).

Es tracta d'una plataforma de planta irregular, que ara s'ocupa parcialment pels dipòsits d'EMATSA (UC 3345602 costat nord) i l'antiga antena de Ràdio Tarragona (ara Radiotaxi, UC 3345601). La planta d'aquestes parcel·les es correspondria al semibaluard de la part dreta del fortí, i a part del reducte amb forma d'hornabec amb "caballero" que hi havia dins de la fortificació, del qual no hi ha aparentment restes. Els terrenys que limiten amb el carrer de la plaça de l'Oliva ara són plens herbassars però quan són nets deixen veure part de l'escarpa del fortí.

En aquest punt, l'esmentat tram de carrer es correspon amb la traça del fossat, que es va terraplenar per tal de passar el vial. A la banda nord, es pot observar que les parets de les finques de l'illa 32463 es poden correspondre tant a marges com a murs de la contraescarpa i el camí

cobert del fortí (finques 3246303 i 3246304)

Finques al costat nord del camí de l'Àngel

Es tracta de les unitats cadastrals 3446301, 3446302, 3446305 (camí de Servitud 1, plaça de l'Oliva 4, Camí de l'Àngel 22), 31489022, 31489023, 31489024 i 21489025 (camí de l'Àngel 26, 29, 30 i 19-24).

S'observen els següents elements:

Entre les UC 3446301 i 3148923, amb una cota inferior 87.00 msnm. Entre aquestes dues finques hi ha un camí de servitud. A la 3446301 es veu una franja allargassada de terreny, amb planta en forma d'angle, que s'ha d'identificar amb un tram de fossat que enllaça amb el de la plaça de l'Oliva i que originàriament defensaria el baluard en forma de punta de diamant que havia al bell mig del front del fortí. Es pot observar part del mur de la contraescarpa.

UC 3446305 es correspon amb l'escarpa dreta del fortí, que limita amb el fossat de la UC anterior (Plaça de l'Oliva 4) amb una cota msnm de 91.40, és a dir 3.050 m per sobre el fossat del fortí.

UC 3148923 i 3148924 (camí de l'Àngel 29 i 30) es corresponen al baluard del centre del fortí, a una cota de 91.00 msnm. En descriure la UC 3446301 s'ha fet esment del mur de l'escarpa. L'espai actualment està ocupat per habitatges unifamiliars.

UC3148925 es correspon al costat esquerre del fortí. Actualment està ocupat per una finca amb habitatges unifamiliars, que ocupa l'amplada

del fossat i part de la contraescarpa i glacis del fortí. Dins aquesta finca, hi ha el reducte del costat oest del camí de l'Àngel

Finques al costat oest del camí de l'Àngel

UC 3148925: el seu costat occidental es correspon al reducte de planta rectangular al costat esquerre o oest del fortí. El traçat del Camí de l'Àngel, que marca un colze a l'alçada del número 17 es pot identificar amb el fossat que separava les dues construccions. Precissament en aquest punt, el costat oest del carrer es delimita per un mur de mamposteria, cobert per una imponent heura, que es pot pendre com la zona oriental est del reducte. Dins de la finca es pot observar un marge de mamposteria que es pot identificar amb el tancament meridional del reducte. La traça dels costats nord i oest marquen l'evolució i planta del reducte.

Finques al costat sud del camí de l'Àngel

Els límits meridionals de les finques 3145802, 3145803, 3145804, 3145805 (camí de l'Àngel 17. 19. 21 23, 25) formarien part del flanc i gola de l'esquerra del fortí, mentre que la finca 3145806 és el semibaluard que hi ha en aquest espai. S'observa una diferència de cota de 4 metres entre l'interior d'aquestes finques (UC 3145806)i les que hi ha més al sud (3145807 p. ex.) i a l'altra banda del camí de l'Oliva. En diferents punts s'observa una estructura en talús, de mamposteria, que coincideix amb la traça del flanc esquerre del fortí. La UC 3145806 és la finca on els anys 2002-2003 s'hi van dur treballs arqueològics.

Finques entre el costat sud del camí de l'Àngel, el camí de l'Oliva i l'avinguda Puig i Valls

En aquestes unitats cadastrals hem de localitzar la gola dreta i el reducte del fortí, així com les portes. El tancament meridional de la UC (334560003) que es correspon al número 3b del camí de l'Oliva es correspon al semibaluard del flanc dret. La continuació de la línia del fortí es veu en un marge interior de la finca 334560004 i el remat del flanc dret es veu a la partió entre les finques 334560002 i 334560003). Finalment el traçat es tanca a l'avinguda Puig i Valls, amb el marcat de la conducció de l'aqüeducte de l'arquebisbe Santiyán i el marge de l'avinguda Puig i Valls.

11. CONTEXT URBANÍSTIC EL PGOUM DE 1995 I EL POUM APROVAT INICIALMENT L'ANY 2008

Planejament vigent: *Tercera Revisió del Pla General de Tarragona, Text Refós (aprovació definitiva el 10 de gener de 1995).*

Al Pla d'Ordenació Urbana Municipal vigent, sota l'epígraf III.15.6.6., es contempla següent ordenança especial per la zona de la Muntanyeta de l'Oliva:

"L'edificació es regirà per l'Ordenança 15 Ciutat Jardí Unifamiliar. Tipus clau 17a3."

"En els plànols de la sèrie 6 s'ha grafiat la traça de les restes de l'antic Fort de l'Oliva. Aquestes traces es poden precisar per una investigació més a fons si hi ha dubtes sobre la seva situació. En qualsevol cas, ni l'edificació, ni la urbanització, ni qualsevol altre ús faran desaparèixer les restes actuals, si n'hi ha, ni tampoc partions o altres signes que coincideixin amb la traça de l'antiga construcció, encara que no n'hi hagi restes apreciables. També es preservaran les zones de les fosses, que constituïran un verd privat on es podrà plantar però no modificar. Les noves alineacions seran obligatòries quan es transformi l'edificació actual, la intensitat i la parcel·lació, entenent-se que no es consideraran incloses en el cas anterior la conservació i les petites millores. També seran obligatòries si, a petició dels veïns, en nombre d'un 60%, es volgués ampliar la vialitat d'acord amb el planejament. Es podran redactar projectes d'urbanització sobre la base de les actuals alineacions i de les ampliacions que s'hi hagin introduït. En el cas dels arbres, si algun d'ells, malgrat les rectificacions que es proposen, queda al carrer, es mantindrà."

En el "Pla Especial de protecció per a la conservació i valoració del Patrimoni Històric-Artístic" que forma part de la 3a revisió del PGOUM esmentada, es cataloga la Muntanya de l'Oliva amb el grau de protecció F: "Ambients urbans a protegir. Comprèn la protecció dels emenets que els caracteritzen, afectant els edificis de l'entorn, bé directament, afectant els edificis de l'entorn, bé directament, bé d'acord amb els plans que es redactin."

Segona Aprovació Inicial del Pla d'Ordenació Urbana Municipal (novembre de 2008)

Revisió del Pla General de Tarragona, Text Refós (aprovació definitiva el 10 de gener de 1995).

A la memòria explicativa-justificativa es proposa un Pla de Millora Urbana per la zona de l'Oliva:

"10.1.15. PLA DE MILLORA URBANA 15. "l'Oliva"

El Pla especial número 15 ja no existia a la 3a revisió. Aquest pla especial donat l'alt grau de consolidació de les edificacions es va reconvertir en les subunitats d'actuació números 37a, 37b, 37c i 37d, 37e, 37f, 37g, 37h. El Polígon d'actuació 37a ja s'ha desenvolupat i per la resta de subpolígons, el POUM proposa agrupar-los en un únic polígon reparcel·lador i executar l'obra urbanitzadora de manera simultània. Es tracta del PA número 37."

Al volum de Normativa, s'especifica:

"Article 285- Regulació especial de l'Oliva.

1. L'edificació es regirà per l'Ordenança 15 Ciutat Jardí Unifamiliar. Tipus clau 17a2.

- 2. En els plànols d'ordenació s'ha grafiat la traça de les restes de l'antic Fortí de l'Oliva. Aquestes traces es poden precisar per una investigació més a fons si hi ha dubtes sobre la seva situació. En qualsevol cas, ni l'edificació, ni la urbanització, ni qualsevol altre ús faran desaparèixer les restes actuals, si n'hi ha, ni tampoc partions o altres signes que coincideixin amb la traça de l'antiga construcció, encara que no n'hi hagi restes apreciables. També es preservaran les zones de les fosses, que constituïran un verd privat on es podrà plantar però no modificar.*
- 3. En el cas dels arbres, si algun d'ells queda al carrer, es mantindrà."*

En el Catàleg de Béns Immobles a Protegir, dins de la revisió actual del POUM, hi ha una fitxa de protecció sota l'epígraf g-15 (amb planta de situació) referent al Fortí de l'Oliva, i que li atribueix una protecció BCIN, acollint-se segons l'apartat d'observacions a la disposició addicional 2 de la Llei del Patrimoni Cultural català. El text s'ha inclòs en el capítol 3 d'aquest document.

12. CONSIDERACIONS LEGALS

L'any 1949 es va promulgar el Decreto de 22 de abril sobre protección de Castillos Españoles (BOE de 5 de maig de 1949), en el qual *"Todos los castillos de España, cualquiera que sea su estado de ruina, quedan bajo la protección del Estado, que impedirá toda intervención que altere su carácter o pueda provocar su derrumbamiento."*

A l'Inventario de Protección del Patrimonio Cultural Europeo (IPCE), volum 2, *"Monumentos de Arquitectura militar"* es justifica la inclusió de les diferents tipologies de fortificacions militars, i per tant sota la protecció del Decreto de 5 de maig de 1949, en base a la classificació de l'Internacional Burgen Institute (I.B.I.): 1. torres, 2. castells medievals, 3. edificis agrícoles o residencials fortificats, 4. edificis religiosos fortificats, 5. ponts fortificats, 6. ciutats amb recinte emmurallat medieval, 7. Fortins aïllats abaluartats, 8. ciutats amb recinte emmurallat abaluartat i 9. forts fusellers del s. XIX.³⁰

La Ley 16/1985 de 25 de juny del Patrimonio Histórico Español (B.O.E. núm. 155 de 29 de juny), a la seva disposició addicional segona disposa que *"Se consideran asimismo de Interés Cultural y quedan sometidos al régimen previsto en la presente Ley los bienes a que se contraen los Decretos de 22 de abril de 1949, 571/1963 y 499/1973,"* de manera que les fortificacions passen a tenir la categoria de Bé d'Interès Cultural.

En la publicació del *Catàleg de Monuments i Conjunts Històrico-artístics de Catalunya*, de 1990, es segueix l'establert per el Decreto de 1949, la disposició addicional segona de la llei 16/1985 i el què es-

tableix l'Inventario Resumido de 1969 d'acord amb la classificació de l'Internatiuonal Burgen Institute.³¹

Finalment a la llei 9/1993 de 30 de setembre del Patrimoni Cultural Català (DOGC, núm. 1807, de 11.10.1993; correcció d'errades en el DOGC núm. 1825, de 24.11.1993) es recull es que estableix la llei 16/1985 a la disposició addicional primera:

"-1 Els béns radicats a Catalunya que hagin estat declarats d'interès cultural o hagin estat inclosos en l'Inventari General de Béns Mobles, d'acord amb la Llei de l'Estat 16/1985, del 25 de juny, del patrimoni històric espanyol, passen a tenir respectivament la consideració de béns culturals d'interès nacional i de béns catalogats. Els béns immobles que en el moment de l'entrada en vigor d'aquesta Llei estiguin inclosos en catàlegs de patrimoni cultural incorporats en plans urbanístics passen a tenir, llevat que siguin béns culturals d'interès nacional, la consideració de béns culturals d'interès local i queden inclosos en el Catàleg del Patrimoni Cultural Català.

-2 Es declaren d'interès nacional els castells de Catalunya. En el termini de tres anys, el conseller de Cultura ha de presentar a l'aprovació del Govern de la Generalitat una relació d'aquests castells."

³⁰ ALOMAR; G. "Justificación y explicación del presente inventario," Inventario de protección del Patrimonio Cultural Europeo IPCE. España 2- Monumentos de Arquitectura Militar, inventario resumido. Madrid 1969. Pàg. 13-22.

³¹ Catàleg de monuments i conjunts històrico-artístics de Catalunya. Barcelona, 1990, pàg. 371-372.

Per altra banda, la Llei 9/1993 del Patrimoni Cultural Català, en el cas dels BCIN, estableix:

“Article 8

Procediment de declaració

-1 La declaració de béns culturals d'interès nacional requereix la incoació prèvia d'un expedient, iniciat d'ofici per l'Administració de la Generalitat o bé a instància d'una altra administració pública o de qualsevol persona física o jurídica. Els acords de no-incoació han d'ésser motivats.

-2 En la instrucció de l'expedient esmentat en l'apartat 1 cal donar audiència als interessats. Si l'expedient es refereix a béns immobles, cal donar audiència també a l'ajuntament corresponent i obrir un període d'informació pública.

-3 En l'expedient a què es refereix l'apartat 1 hi ha de constar l'informe favorable del Consell Assessor del Patrimoni Cultural de Catalunya i també de l'Institut d'Estudis Catalans o d'una de les institucions científiques, tècniques o universitàries de prestigi o competència reconeguts que siguin determinades per reglament.

-4 L'expedient a què es refereix l'apartat 1 ha de contenir informes històrics, arquitectònics, arqueològics i artístics, acompanyats d'una completa documentació gràfica, a més d'un informe detallat sobre l'estat de conservació del bé.

Article 9

Notificació, publicació i efectes de la incoació

-1 La incoació de l'expedient de declaració d'un bé cultural d'interès nacional s'ha de notificar als interessats i als ajuntaments dels municipis on radica el bé. A més, i sens perjudici de la seva eficàcia des de la no-

tificació, la resolució d'incoació s'ha de publicar en el Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya i en el Boletín Oficial del Estado.

-2 La incoació de l'expedient a què es refereix l'apartat 1 comporta l'aplicació immediata i provisional del règim de protecció establert per als béns culturals que ja han estat declarats d'interès nacional.

-3 En el cas dels béns immobles, la incoació de l'expedient a què es refereix l'apartat 1 comporta, des del moment en què és notificada a l'ajuntament, la suspensió de la tramitació de les llicències municipals de parcel·lació, edificació o enderrocament en la zona afectada, i també la suspensió dels efectes de les llicències ja concedides. No obstant això, el Departament de Cultura pot autoritzar la realització de les obres que sigui manifest que no perjudiquen els valors culturals del bé, la qual autorització ha d'ésser prèvia a la concessió de la llicència municipal, llevat que es tracti de llicències concedides abans de la incoació de l'expedient.

Article 10

Finalització de l'expedient de declaració

-1 La declaració de béns culturals d'interès nacional ha d'ésser acordada pel Govern de la Generalitat, a proposta del conseller de Cultura.

-2 L'acord de declaració de béns culturals d'interès nacional s'ha d'adoptar en el termini de divuit mesos a comptar de la data en què s'ha incoat l'expedient. La caducitat de l'expedient es produeix si un cop transcorregut aquest termini se sol·licita que s'arxivin les actuacions i dins els trenta dies següents no es dicta resolució. Un cop caducat l'expedient, no es pot tornar a iniciar dins els dos anys següents, llevat que ho demani el titular del bé.

Article 11

Contingut de la declaració

-1 La declaració d'un bé cultural d'interès nacional ha d'incloure les especificacions següents:

a) Una descripció clara i precisa del bé o els béns, que en permeti la identificació, amb llurs pertinences i accessoris, si n'hi ha, i que determini, en el cas que es tracti de béns immobles, si la declaració inclou el subsòl i, si s'escau, els béns mobles vinculats a l'immoble, els quals també tindran la consideració de béns culturals d'interès nacional.

b) En el cas dels béns immobles, la classe que els ha estat assignada, d'acord amb l'article 7, i, si escau, la delimitació de l'entorn necessari per a la protecció adequada del bé. L'entorn, que pot incloure el subsòl, és constituït per l'espai, sigui edificat o no, que dona suport ambiental al bé i l'alteració del qual pot afectar-ne els valors, la contemplació o l'estudi.

-2 La declaració d'un bé cultural d'interès nacional ha d'establir, en el cas que l'ús a què sigui destinat el bé sigui incompatible amb la seva preservació, la paralització o la modificació d'aquest ús, en el qual cas ha de fixar la indemnització corresponent.

-3 La declaració d'un bé cultural d'interès nacional pot incloure la determinació dels criteris bàsics que, amb caràcter específic, han de regir les intervencions sobre el dit bé.

Article 12

Notificació i publicació de la declaració

La declaració d'un bé cultural d'interès nacional s'ha de notificar als interessats i als ajuntaments dels municipis on radica el bé. A més, la declaració s'ha de publicar en el Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya i en el Boletín Oficial del Estado."

BIBLIOGRAFIA I FONTS

- “Siège de Tarragone: mai et juin 1811.” numero VII, Dibuix de Garvard i Siméonfort, gravat de Skelton, Paris 1810-1820. ICC.
- ADSERIAS, M., MACIAS, J. M., RAMÓN, E., REMOLÀ, J. A.: “El Mausoleo de la calle Sant Auguri de Tarragona”, a V Reunió d’Arqueologia Cristiana Hispànica (Cartagena 1998), Barcelona, 2000a, pàg. 41-46.
- ADSERIAS, M., RAMON, E.: *Memòria de les intervencions arqueològiques realitzades al carrer Sant Auguri 1-9*, MMIA, 1990 Tarragona.
- ALEGRET, A.: *Historia del sitio, defensa, asalto y evacuación de Tarragona en la Guerra de la Independencia*. Barcelona 1911.
- ALEMANY, J.; BLAY, J.; ROQUER, S.: *Port de Tarragona*. Tarragona 1986.
- ALFÖLDY, G.: *Die römischen Inschriften von Tarraco*, 2 vol., Madrider Forschunguen 10, Berlín 1975.
- ALOMAR; G.: “Justificación y explicación del presente inventario,” *Inventario de protección del Patrimonio Cultural Europeo IPCE. España 2- Monumentos de Arquitectura Militar, inventario resumido*. Madrid 1969. Pàg. 13-22.
- BEA, D.: *Memòria sobre la intervenció arqueològica a Mas Rimbau / Mas Mallol illa Q C/ Joan Antònio i Guàrdias PP4 de Tarragona* (Tarragonès), MMIA, Tarragona 1999.
- BEA, D., CARILLA, A., VILASECA, A.: “Un nuevo sector excavado de la necrópolis tardo-imperial de Mas Rimbau (Tarragona, Tarragonès). Nota preliminar”, XXIV CNA, vol. 4 (Cartagena 1997), Múrcia, 1999, pàg. 587-592.
- BEA, D., VILASECA, A.: “Dues necròpolis del segle V d.n.E. a Tarragona: excavacions al carrer de Prat de la Riba i al Mas Rimbau”, a Ruiz de Arbulo, J. (ed.), *Tàrraco 99. Arqueologia d’una capital provincial romana*, DAC 3, Tarragona 2000, pàg. 155-164.
- BENET, C., FÀBREGA, X., MACIAS, J. M., REMOLÀ, J. A.: “L’àrea d’enterraments baix imperial de Mas Rimbau / Mas Mallol, Tarragona”, *Acta Arqueològica de Tarragona V*, RSAT, Tarragona 1992, pàg. 73-86.
- BOSCH PUCHE, F.: *Memòria de l’excavació arqueològica a l’av. de Joan Antonio i Guàrdias núm. 17 a-b-c*, MMIA, Tarragona 2003.
- *Catàleg de monuments i conjunts històrico-artístics de Catalunya*. Bacrelna, 1990, pàg. 371-372.
- CODEX: *Memòria de la intervenció arqueològica a l’àrea d’enterraments baix-imperials de Mas Rimbau / Mas Mallol* (Tarragona). 2a fase, MMIA, Tarragona 1991.
- CODEX: *Memòria de les excavacions arqueològiques efectuades a la capçalera del circ romà de Tàrraco: sectors CRT-1000, CRT-2000 i CRT-3000*, MMIA, Tarragona 1991.

- CODEX: *Memòria dels treballs arqueològics portats a terme a "Mas Rimbau"*, Tarragona (Tarragonès), entre els dies 29 de gener i 12 de febrer de 1991, MMIA, Tarragona 1991.
- CODEX: *Memòria de l'excavació arqueològica realitzada a la necròpolis baiximperial de Mas Rimbau. Fases 3/4. Anys 1992/93*. Tarragona, MMIA, Tarragona 1993.
- CORTÉS, R.; GABRIEL, R. *Tàrraco: Recull de dades arqueològiques*, Barcelona 1985.
- COTRINA, J.: *Centenario de los sitios y defensa de la ciudad en 1811*. Madrid, 1912.
- CURULLA, O.: *Memòria. Sondeig arqueològic solar de la muntanya de l'Oliva. Tarragona (el Tarragonès)*. Juny de 2002, MMIA, Tarragona 2002.
- CURULLA, O.: *Memòria. Sondeig arqueològic solar de la muntanya de l'Oliva. Tarragona (el Tarragonès)*. Juny de 2002, MMIA, Tarragona 2002.
- DIVERSOS AUTORS: *El món de l'aigua. Història de l'abastament d'aigua a Tarragona*, Tarragona 1998.
- FABREGAT, R.: *Memòria. Control arqueològic c/Muntanya de l'Oliva 3, Tarragona (el Tarragonès)*. Octubre de 2003, MMIA, Tarragona 2003.
- FABREGAT, R.: *Annex Memòria. Control arqueològic c/Muntanya de l'Oliva 3, Tarragona (el Tarragonès)*. MMIA, Tarragona 2003.
- GARCÍA NOGUERA, M.: *Memòria de l'excavació arqueològica efectuada al solar cantonada C/ Rovira Virgili / Fra Cardona*. Tarragona, MMIA, Tarragona 1994.
- GURT, J. M.; MACIAS, J. M.: *"La ciudad y el territorio de Tarraco: el mundo funerario"*, a Vaquerizo, D., *Espacios y usos funerarios en el Occidente Romano*, Còrdova 2002, pàg. 87-112.
- LABORDE, A. de: *Viatge pintoresc i històric. El Principat*. Barcelona 1974 [traducció d'O. Valls i notes de J. Massot].
- LÓPEZ, J.: *"C/ J. Antonio i Guàrdias i C/ Josep Gramunt"*, a *Excavacions arqueològiques a Tarragona i entorn*, Tarragona 2000, pàg. 321-322.
- MACIAS, J. M.: *Memòria de l'excavació arqueològica efectuada en el solar núm. 15 del c/ Joan Antoni i Guàrdies - necròpolis de Mas Rimbau*. Tarragona, Tarragonès, MMIA, Tarragona 2000.
- MACIAS, J. M.: *La ceràmica comuna tardoantiga a Tàrraco. Anàlisi tipològica i històrica (segles V-VII), Tulcis. Monografies Tarraconenses 1*, MNAT, Tarragona 1999.
- MACIAS, J. M., REMOLÀ, J. A.: *"L'àrea funerària baix-imperial i tardo-romana de Mas Rimbau (Tarragona): Anàlisi tipològica"*, Citerior 1. *L'Arqueologia de la mort. El món funerari a l'antiguitat a la Catalunya Meridional*, Tarragona 1995, pàg. 189-201.
- MACIAS, J.M.; FIZ, I.; PIÑOL, LL.; MIRÓ, M.; GUITART, J.: *Planimetria arqueològica de Tàrraco*. Tarragona 2007, 2 vol.
- MAGRIÑÁ A. de: *Tarragona en el siglo XIX*. Tarragona 1901.

- MENCHON, J. J., MASSÓ, J.: *Les muralles de Tarragona. Defenses i fortificacions de la ciutat (segles II aC -XX dC)*, Tarragona 1999.
- MENCHON, J.; RAMOS, M. L.: "Tarragona. Sant Pere Sacelades». Catalunya Romànica vol. XXI, "El Tarragonès, el Baix Camp, l'Alt Camp, el Priorat, la Conca de Barberà», Barcelona 1995, pàg. 61-62.
- MORERA, E.: "Nuestras murallas antiguas y modernas". Boletín Arqueológico, època II, núm. 22, 1919, pàg. 25-43.
- MORERA, E.: *Tarragona cristiana*. Tarragona, vol. V 1959.
- NAVAJAS TOWSE, C. M.: *Memòria: Mas Rimbau V*, MMIA, Tarragona 1995.
- PONS DE ICART, L.: *Libro de las Grandezas y cosas memorables de la metropolitana insigne y famosa ciudad de Tarragona*. Tarragona, 1572 (reimpressió de 1980).
- PUCHE, J. M.: *Informe dels treballs arqueològics a la prolongació del c/ Rovira i Virgili, núm. 18 de Tarragona*. Tarragona (Tarragonès), MIIA, Tarragona 1999.
- RAMON, E.: *Memòria de la intervenció arqueològica realitzada al solar núm. 56 de l'avinguda Rovira i Virgili de Tarragona* (Tarragonès), MMIA, Tarragona 2002.
- RECASENS, J. M.: *La revolución y Guerra de la Independencia en la ciutat de Tarragona*. Barcelona 1965.
- RECASENS, J.M. *El corregimiento de Tarragona y su junta en la Guerra de la Independencia (1808-1811)*. Tarragona, 1958.
- SÁNCHEZ REAL, J., PUJANTE, P., PALAU, R.: "Datos para el estudio de los acueductos romanos de Tarragona", a Quaderns d'Història Tarraconense XIII, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona 1994, pàg. 105-136.
- REMOLÀ VALLVERDÚ, J. A.: *Las ánforas tardo-antiguas en Tárraco (Hispania Tarraconensis). Siglos IV-VII dC, Instrumenta 7*, Barcelona 2000.
- SALAS, J. de: *El sitio de Tarragona por los franceses en 1811. Tarragona 1882 [publicat anteriorment a la Revista científico-militar, 3ª època, tom 3] o el de l'Atlas de la Guerra de la Independencia, làmina 32, Arxiu Històric Militar*.
- SALVAT I BOVÉ, J. SALVAT i BOVÉ J.: *Tarragona en la Guerra y en la Postguerra de la Independencia*. Tarragona, 1961.
- SÁNCHEZ REAL.: *Defensa de Tarragona en 1811*. Tarragona 1982.
- SENÉN y CONTRERAS, A.: *Sitio de Tarragona, lo que pasó entre los los franceses el general Contreras que la defendió, sus observaciones sobre la Francia, y noticia del nuevo modo de defender las plazas*. Madrid, 1813.
- SUCHET, L. G.: *Mémoires du Maréchal Suchte, duc d'Albufere, sur les campagnes en Espagne, depuis 1808 jusqu'en 1814. Écrits par lui-même*. Paris, volum II, 1828.
- SUCHET, L.G.: *Memorires du Marechal Suchet, duc d'Albufera sur ses campagnes en Espagne, depuis 1808 jusqu'en 1814, écrits par lui même*. Atlas, Paris 1834.

- TED'A: *"Aproximació a les fortificacions de Tarragona en èpoques moderna i contemporània. Excavacions en el sector 'Castell del Reibaluard de Carles V'"*. Quaderns d'Història Tarraconense, X, 1991, pàg. 87-122.
- TUBILLA MARTÍNEZ, M.: *Memòria. Seguiment arqueològic d'urgència. Rases de fonamentació d'una vivenda unifamiliar. Solar a la cantonada entre el c/ Joan Antònio i Guàrdias i el c/ Josep Gramunt*. Tarragona (Tarragonès), MMIA, Tarragona 1999.
- VACANI, C.: *Atlante topografico-militare per servire alla storia delle campagne e degli asedi degli italiano in Spagna del MDCCCVIII al MDCCCXIII ricavato da antichi documenti e de nuove ricognizioni eseguite nel corso della guerra*. Milano 1823, taules IV i XIII.
- VACANI, Camilo: *Storia delle champagne e degli assedi degl' italiani in Spagna Dal DCCCVIII al MDCCCXIII*. Firenze 1837, vol V.
- YNGUANZO, M. D.: *Memòria. Prospecció arqueològica. Av. Josep Gramunt i Subiela*. Tarragona (el Tarragonès). Juny 2001, MMIA, Tarragona 2001.
- <http://cartotecadigital.icc.cat>
- <http://cultura.gencat.net/invarque/index.asp>
- http://www.tarragona.cat/ajonline/ajuntament/administracio/tramits/urbanisme/PGOU_2008/pgou.php.
- http://www.tarragona.cat/ajonline/ajuntament/administracio/tramits/urbanisme/PGOU_2004/pgou.php
- <http://www.tinet.org/~avoliva/mapa.htm>

13. CRÈDITS

Ajuntament de Tarragona.
Conselleria de Patrimoni Històric

Rosa Maria Rossell Rigau,
Tinent d'Alcalde de Cultura, Patrimoni i Ensenyament

Documentació
i redacció: Joan Menchon Bes

Col·laboradors: Lluís Piñol Masgoret, Cristòfor Salom

Imatges: Biblioteca-Hemeroteca Municipal de Tarragona,
Institut Cartogràfic de Catalunya

Plànols: Ajuntament de Tarragona

Annex: Associació de Veïns de l'Oliva de Tarragona

Disseny i
Maquetació: Imatge Gràfica Corporativa i Autoedició

14. ANNEXOS

ESTUDI SOBRE LA LOCALITZACIÓ DE LES RESTES DEL FORTÍ DE L'OLIVA

ASSOCIACIÓ DE VEÏNS DE L'OLIVA DE TARRAGONA

Novembre 2003

ÍNDEX

I. Preàmbul	54
II. Camins existents, contorn del Fortí i situació actual del turó de l'Oliva.....	55
Descripció dels plànols	
• Plànol 1 - Camins	55
• Plànol 2 - Contorn del Fortí.....	55
• Plànol 3 - Urbanístic.....	55
III. Reportatge fotogràfic	
• Plànol de situació de fotografies	56
• Reportatges de 31 fotografies	57/60
IV. Normativa existent per a la protecció del Fortí	61
V. Breu ressenya-històrica del setge del Fortí al 1811	61
VI. Bibliografia.....	61
VII. Conclusió.....	61
Dipòsit Legal n. 1731	

PREÀMBUL

L'Associació de Veïns l'Oliva de Tarragona, creada el mes de novembre de 2002, va desenvolupar com a primera activitat l'oposició a una Modificació Puntual del Pla General d'Urbanisme que permetria la construcció d'un equipament socio-sanitari de gran volum a construir al costat de la plaça de l'Oliva. La majoria dels veïns que formen l'Associació ja s'havia oposat a l'estiu del 2002 durant la fase d'informació al públic, i entre els arguments per oposar-s'hi es feia referència a l'existència dins de la finca de l'equipament d'un fossat important del Fortí històric de l'Oliva de la Guerra del Francès. Al mes de gener de 2003, aquesta Associació es va dirigir a l'Ajuntament i als Serveis de Cultura de la Generalitat detallant l'existència d'importantes restes de l'antic Fortí repartides per la superfície superior del turó. Es demanava que els Serveis de Cultura realitzessin el corresponent estudi tècnic per concretar amb precisió les restes existents del Fortí, per a la seva total protecció.

El plenari municipal del passat 1 d'agost va acordar no procedir a l'aprovació provisional del Projecte de Modificació Puntual del Pla General i arxivar l'expedient. Durant el mes d'agost aquesta Associació va rebre l'acord del Consell Plenari amb les argumentacions per no continuar el tràmit del Projecte. Dins dels arguments s'incloua que l'ordenança municipal III.15.6.6, ordenança especial a la zona de l'Oliva, determina que: "en els plànols de la sèrie 6 s'ha grafat la traça de les restes de l'antic Fort de l'Oliva.(...) En qualsevol cas, ni l'edificació, ni la urbanització ni qualsevol altre ús faran desaparèixer les restes actuals, si n'hi ha, ni tampoc partions o altres signes que coincideixin amb la traça de l'antiga construcció, encara que no hi hagi restes apreciables. També es preservaran les zones de les fosses, que constituiran un bé privat on es podrà plantar però no modificar".

Posteriorment, a mitjans del passat mes d'agost els veïns vam comprovar que una empresa constructora començava a enderrocar una part d'un mur antic que molt probablement corresponia al mur de llevant del baluard sud de l'antic Fortí. Aquest enderroc semblava relacionar-se amb la construcció d'un habitatge a la parcel·la contigua.

En veure l'enderroc ens vam dirigir per escrit al Servei de Cultura de la Generalitat demanant que fes l'oportuna comprovació i ratifiqués que l'enderroc corresponia a un mur del Fortí, i en cas afirmatiu que actués executivament per aturar els enderrocs i determinar la forma de reconstruir el mur. Al mateix temps també ens vam dirigir a l'Ajuntament de Tarragona denunciant l'enderroc i demanant, després de les oportunes comprovacions, la paralització de l'enderroc i la determinació de reconstrucció. Els Serveis de Cultura van fer l'oportuna inspecció el passat 10 de setembre i es van dirigir a l'Ajuntament el 12 de setembre per tal que prenguéss les mesures oportunes, atesa la categoria de Bé Cultural d'Interès Nacional del Fortí de l'Oliva. Per altra part, el passat 18 de setembre vam denunciar els fets als mitjans de comunicació i el dia 22 la premsa local recollia la nostra comunicació amb el títol "Derribado un muro del Fortí de l'Oliva" i amb la incorporació d'una fotografia ben expressiva de l'enderroc. Malgrat totes les actuacions anteriors el 30 de setembre, després d'una breu interrupció de les obres, una màquina excavadora va continuar l'enderroc, multiplicant per tres la part del mur inicialment destruïda. A partir d'aquí vam fer múltiples gestions verbals amb l'Ajuntament (Licències, Patrimoni i Urbanisme) i també amb els Serveis de Cultura, però les obres de construcció de l'habitatge a l'interior de la parcel·la van continuar sense interrupció. Posteriorment, després d'una nova denúncia nostra presentada el passat 10 de novembre, relativa a restes probables del Fortí aparegudes en les excavacions dels fonaments, garatge, etc., les obres es van paralitzar per fer les corresponents investigacions arqueològiques.

Aquesta Associació ha analitzat els plànols de la sèrie 6 del Pla General d'urbanisme, en els quals apareix grafat parcialment el contorn del Fortí, sobretot a la cara nord, però amb incorreccions i mancances de definició precisa. Per aconseguir una protecció eficaç cal completar la definició del contorn i de les restes del Fortí.

La nostra Associació, després de tots els antecedents explicats, presenta aquest document com aportació feta amb el màxim interès per a la completa definició del Fortí, esperant que els organismes competents ratifiquin el que presentem o que corregixin les possibles errades per arribar a la definitiva protecció.

CAMINS EXISTENTS, CONTORN DEL FORTÍ I SITUACIÓ ACTUAL DEL TURÓ DE L'OLIVA

PLÀNOLS QUE S'ACOMPANYEN

Plànol núm. 1 - Camins existents (transparència)

A l'extrem dret d'aquest plànol es pot veure la carretera que condueix al barri de Sant Pere i Sant Pau, vorejant el Cementiri. Damunt del turó, sobre la carretera esmentada, apareix la Plaça de l'Oliva colorjada en verd. La part nord de la Plaça disposa d'un viari que la voreja, situat damunt del tram oriental del fossat del Fortí, cara nord. A ponent de la Plaça es troba el camí de l'Oliva (també conegut com Travessia del Camí de l'Àngel III). L'alineació d'aquest camí més proper a la Plaça, d'uns 250 m. de longitud, podria ser el principal camí cobert del Fortí. D'aquesta alineació surt cap al nord un pas de servitud, només per a vianants, que s'endinsa actualment en el fossat del baluard nord. Dins de la mateixa alineació, una mica més a ponent, surt un camí que condueix al baluard sud.

Plànol núm. 2 - Contorn del Fortí (transparència)

S'ha reproduït el contorn del Fortí, segons la interpretació d'aquesta Associació, a partir del gravat francès d'origen militar del Setge de 1811 i d'acord amb les opinions rebudes d'alguns experts. A la cara nord encara estan al descobert importants trams del fossat de defensa. El tram situat al nord de la Plaça es va cobrir a principis dels anys setanta. A ponent de la Plaça hi ha dues alineacions del fossat visibles, de les quals una d'elles correspon al tram oriental del baluard nord. La part del fossat corresponent a la cara oest del baluard nord està coberta dins de la finca núm. 28 del camí de l'Oliva. El tram del fossat oriental est-oest a l'alçada de les finques núm. 22 i 24 del Camí de l'Oliva, està al descobert. El fossat de la cara nord s'acaba a l'alçada de la finca núm. 20 del mateix Camí de l'Oliva. Part del fossat que hi ha dins d'aquesta finca també es troba al descobert.

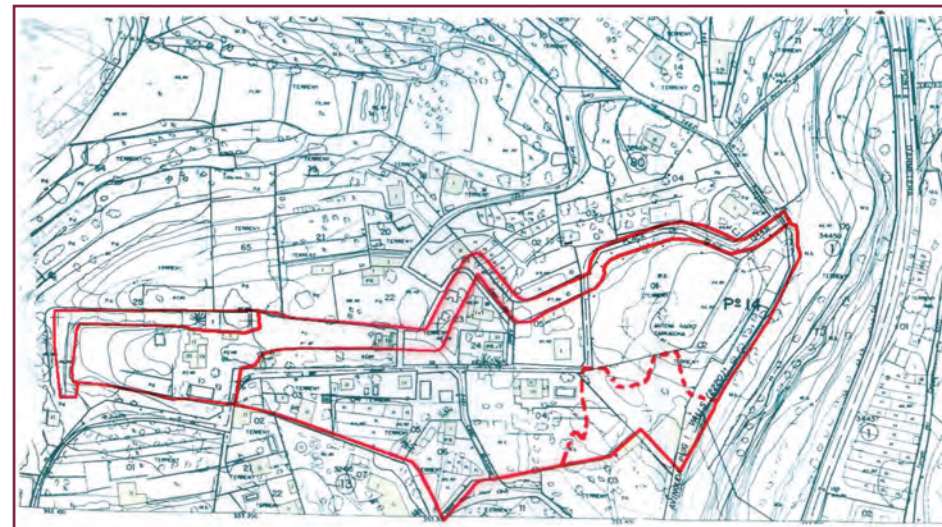
Per situar el contorn del Fortí a la cara sud, a partir del gravat del Setge, s'ha tingut en compte la clara diferència de nivell entre les

finques situades a l'interior i les de l'exterior, ja que les de l'interior es troben en una plataforma entre tres i cinc metres més alta que les finques limítrofes al sud. A la cara sud destaca el baluard, del qual el mur oriental ha sofert recentment una destrucció parcial, tal com s'ha explicat al preàmbul. A l'extrem oriental de la cara sud s'ha dibuixat un recinte amb línies discontinues, situat a la part més meridional de l'actual Plaça, que correspondria a una estructura probablement de fusta, de la qual no queden restes. Es tractaria de l'accés al Fortí amb dues contraportes i una estructura, la més alta de tota la fortificació, que suportava l'artilleria principal de la defensa.

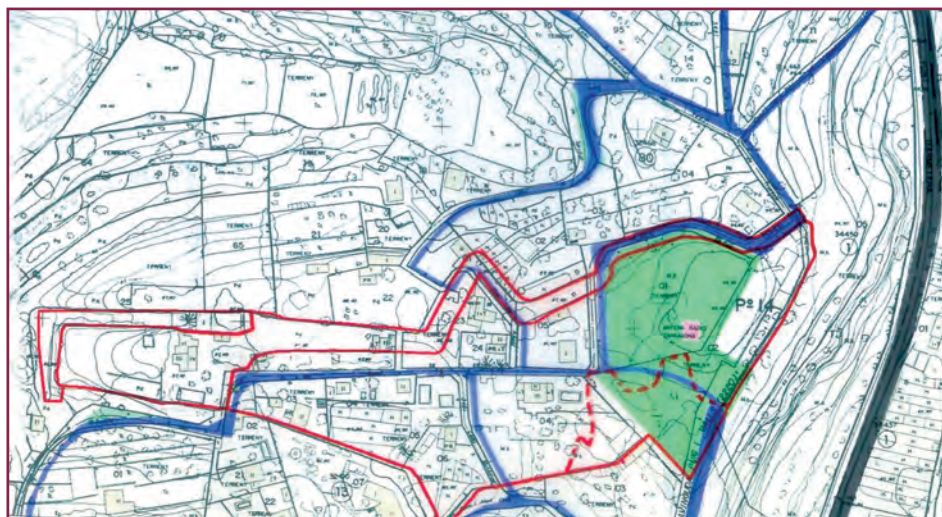
La cara oriental, que mira al Cementiri i el barranc de Terres Cavades, queda clarament definida pel gran desnivell existent amb restes d'edificació probablement de l'època. Recentment, aquest extrem oriental s'ha vist modificat per la construcció d'un mur de reforç del dipòsit d'aigua de la Mina de l'Arquebisbe, propietat d'EMATSA.

Plànol núm. 3 - Urbanístic, amb edificacions existents ressaltades

Es tracta del plànol del turó de l'Oliva, tret del Pla General d'Ordenació Urbana. A la dreta es pot veure la carretera que puja al Barri de Sant Pere i Sant Pau. Immediatament a l'esquerra, a un nivell superior com indiquen les corbes de nivell, apareix l'Avinguda Puig i Valls que desemboca a la Plaça de l'Oliva on està situat l'edifici de la Font de l'arquitecte Pujol de Barberà i l'edifici de l'antiga antena de Ràdio Tarragona. A l'extrem inferior dreta s'albira el Cementiri de la ciutat. El plànol no incorpora la carretera amb ziga-zaga entre pins que dona accés a l'Avinguda Puig i Valls. Des de la Plaça surt cap a l'oest el Camí de l'Oliva, situat aproximadament en el centre del Fortí, que condueix cap a la casa Mallol (antiga escola Pax) i la urbanització Tarragona 2. Ressaltades entre les diverses finques es troben les edificacions més importants de la zona.

Plànol 2 - Contorn del Fortí

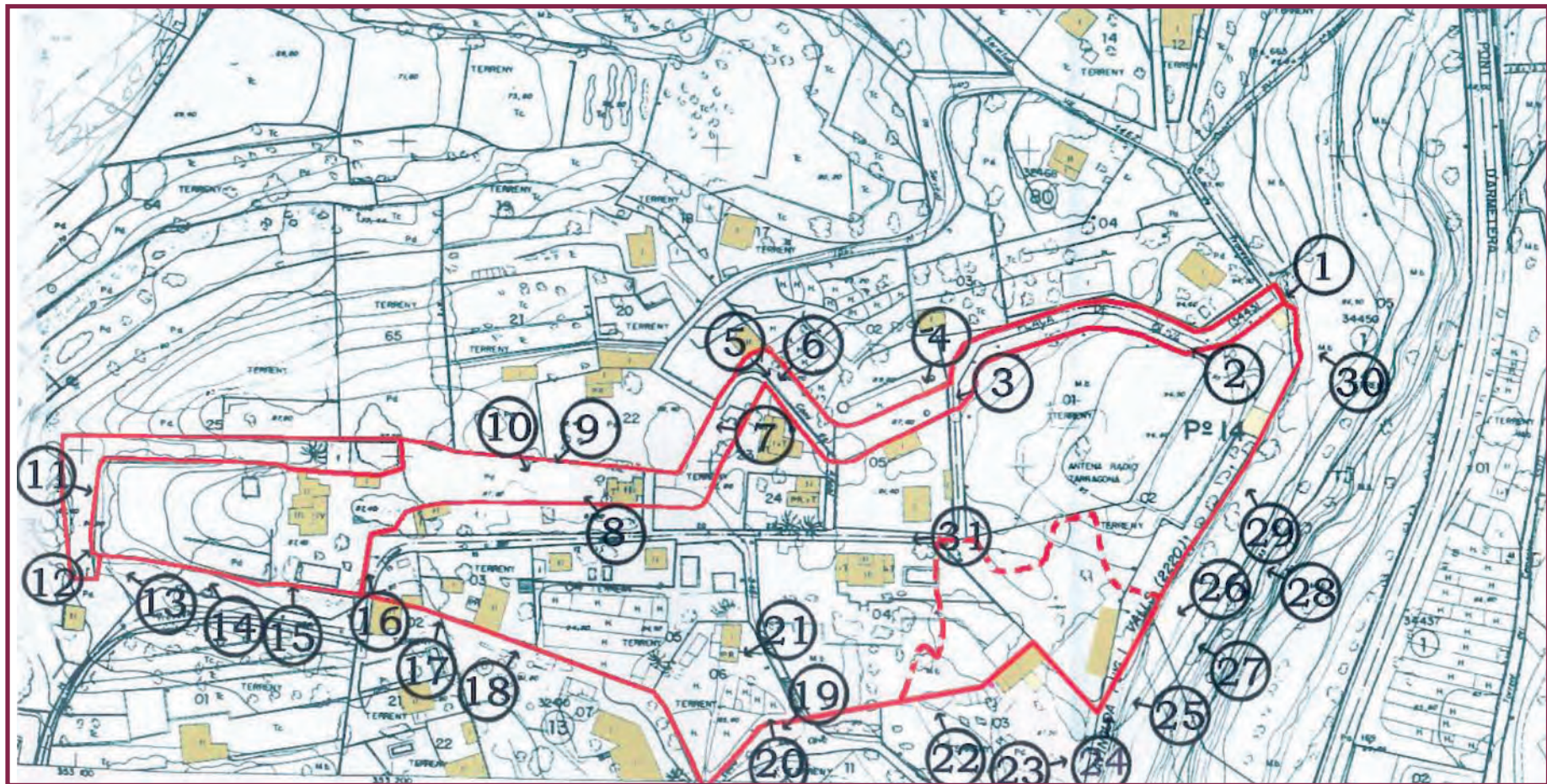
Plànol 1 - Camins

Plànol 3 - Urbanístic

REPORTATGE FOTOGRÀFIC

Plànol de situació de les fotografies

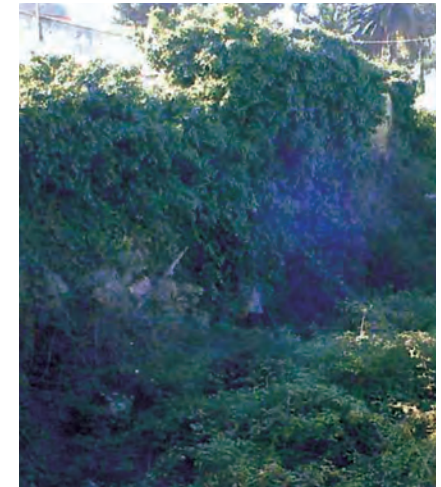
1. Vial sobre tram del fossat cobert, situat al nord de la Plaça de l'Oliva.

2. Vial a ponent de l'anterior, també sobre tram del fossat cobert, situat al nord de la Plaça de l'Oliva.

3. Fossat descobert a ponent del vial anterior, amb una longitud aproximada de 40 m. i 9 m. d'amplada.

4. Segona vista del mateix tram anterior del fossat descobert. Es comprova la cobertura de parets i terra per esbarzers i heures.

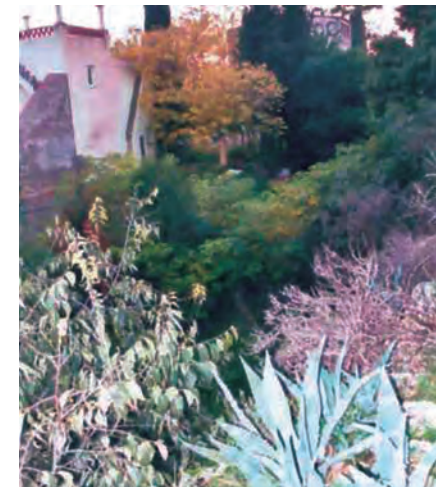
5. Vista parcial del mur del baluard nord i del camí de servitud actual situat al fossat del Fortí.

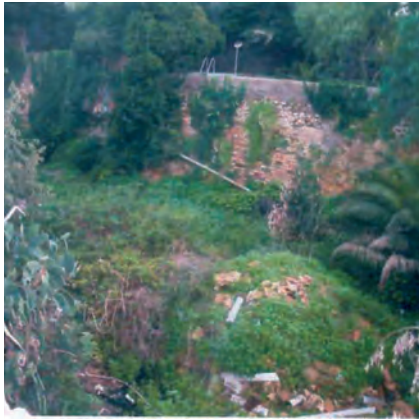
6. Detall del mur del baluard nord.

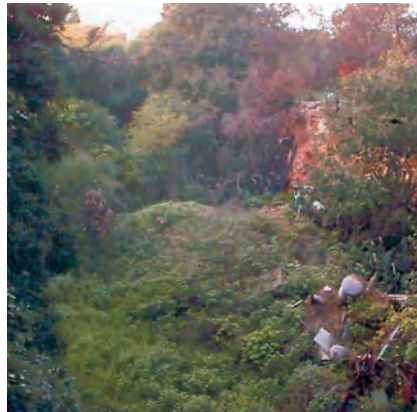
7. Camí de servitud dins del fossat que envoltava el baluard nord.

8. Vista parcial del tram del fossat descobert de la cara nord.

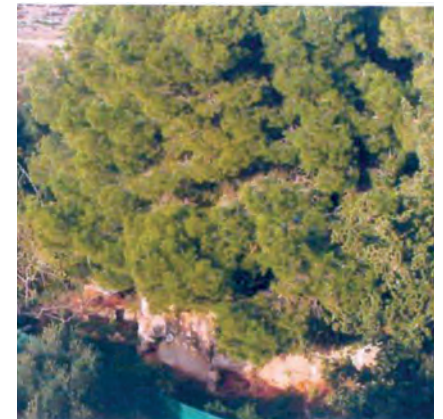
9. Detall del fossat de la cara nord. Es veu la paret cara nord recoberta parcialment per obra.

10. Detall del fossat de la cara nord. Es veu el terra i la paret cara sud tot recobert d'abundant vegetació.

11. Extrem oest del Fortí: mur amb merlets.

12. Vista aèria del tall de roca i mur de l'extrem oest.

13. Vista parcial del mur de l'extrem oest, presa des del Camí de l'Oliva.

14. Detall del mur de l'extrem oest.

15. Talús del mur cara sud, darrera de la tanca actual situada a la vora del Camí de l'Oliva.

16. Tram curt del Camí de l'Oliva, direcció sud-nord, amb probable mur del Fortí a l'esquerra.

17. Vista parcial del mur cara sud, dins del pati d'una casa habitada.

18. Continuació del mur anterior.

19. Vista del mur oriental del baluard sud, cobert per figueres de moro, abans de l'enderroc.

20. Detall del mur del baluard sud recentment enderrocat.

21. Plataforma del baluard sud on s'aprecien els merlets del mur occidental i el mur interior, davant les palmeres.

22. Continuació del mur cara sud cobert de vegetació.

23. Final del mur cara sud sota la Plaça de l'Oliva i, a la dreta, tram de la mina de l'Arquebisbe.

24. Vial d'accés a la Plaça de l'Oliva, amb el mur de la mina de l'arquebisbe a l'esquerra i, al fons, dipòsit d'aigua de l'arquitecte Pujol de Barberà.

25. Mur a l'est de la Plaça de l'Oliva, sota el dipòsit abans esmentat.

26. Continuació del mur anterior.

27. Detall del mur anterior, amb carreus de grans dimensions.

28. Mur reconstruït de contenció del dipòsit d'aigua de l'Oliva.

29. Un altra vista del mur anterior, on s'aprecia la roca natural utilitzada com a base de la paret del Fortí.

30. Espadat de roca i mur reconstruït, a l'extrem nord oriental de la Plaça de l'Oliva.

31. Camí de l'Oliva, vist des de la Plaça, que podria haver estat "camí cobert" del Fortí.

NORMATIVA EXISTENT PER A LA PROTECCIÓ DEL FORTÍ

- Decret de 22 d'abril de 1949 (Ministeri d'Educació Nacional) sobre Protecció dels castells espanyols (B.O.E. 5-5-1949). Aquest decret estableix en el seu article primer: " Todos los castillos de España, cualquiera que sea su estado de ruina, quedan bajo la protección del Estado, que impedirá toda intervención que altere su carácter o pueda provocar su derrumbamiento". En el seu article segon estableix: "Los Ayuntamientos en cuyo termino municipal se conserven estos edificios son responsables de todo daño que pudiera sobrevenirles".
- Llei 16/1985, de 25 de juny, del Patrimoni Històric Espanyol. Aquesta llei, en la seva disposició addicional segona, diu: "Se consideran asimismo de interés cultural y quedan sometidos al régimen previsto en la presente Ley los bienes a que se contraen los Decretos de 22 de abril de 1949, 571/1963 y 499/1973". Això equival a dir que tots els castells prenen així la categoria de Béns d'Interès Cultural.
- Llei 9/1993, de 30 de setembre, de Patrimoni Cultural Català. Aquesta llei estableix a la Disposició addicional Primera que els béns radicats a Catalunya que hagin estat declarats d'interès cultural o hagin estat inclosos en l'Inventari General

de Béns Mobles, d'acord amb la Llei de l'Estat 16/1985, del 25 de juny, del patrimoni històric espanyol, passen a tenir respectivament la consideració de béns culturals d'interès nacional i de béns catalogats. El punt 2 de la mateixa Disposició Addicional declara d'interès nacional els castells de Catalunya.

- Ordenança municipal III.15.6.6, ordenança especial a la zona de l'Oliva, incorporada al vigent Pla General d'Ordenació Urbana. Aquesta ordenança determina que: "en els plànols de la sèrie 6 s'ha grafiat la traça de les restes de l'antic Fort de l'Oliva. (...) En qualsevol cas, ni l'edificació, ni la urbanització ni qualsevol altre ús faran desaparèixer les restes actuals, si n'hi ha, ni tampoc partions o altres signes que coincideixin amb la traça de l'antiga construcció, encara que no hi hagi restes apreciables. També es preservaran les zones de les fosses, que constituïran un bé privat on es podrà plantar però no modificar".

BREU RESSENYA HISTÒRICA DEL SETGE DEL FORTÍ DE L'OLIVA AL 1811

El Fortí de l'Oliva es va començar a construir el 1810. Va ser assetjat el 27 de maig de 1811 i destruït el 29 del mateix mes. Al càrrec de la defensa van estar els coronels José M. Gómez i Tadeu Aldea.

Era alcalde durant el setge Joseph Torres i de Ferrer. Luis González Torres, Marqués de Campoverde. General de l'Exèrcit des de gener de 1811, era el màxim responsable militar de la salvaguarda del territori entre febrer i juliol. Els anglesos, encallats al port, no van arribar a desembarcar. La seva ajuda es va reduir al foc d'artilleria.

El general Juan Senén de Contreras, ferit en el baluard de St. Magí i, fet presoner, conduït a Constantí, va ser el responsable de la defensa de la ciutat, després de la marxa escassament ortodoxa de Campoverde.

Tarragona va ser l'única ciutat de l'Estat que no va capitular. Pel que respecta als francesos, el mariscal Macdonald, que manava l'exèrcit de Catalunya, no havia intentat ja l'expugnació de Tarragona per les dificultats trobades. No obstant això, el general Louis Gabriel Suchet va començar a dur a terme els preparatius indispensables per a la conquesta de la ciutat, davant els murs de la qual es va presentar el 3 de maig.

La defensa consistia en els forts destacats de *Sant Jeroni*, *la Cruz*,

Plaça d'Armes, *Sant Jordi* i *la Reina* a l'Est; i els més avançats de l'Oliva, que era el de major importància, al Nord, i els de *Loreto* i *Ermítans* al NE. Defensava el raval, situat al costat del port, una altra línia de fortificacions que partia del baluard de *Sant Pau* fins al fortí de *Francolet*, al costat del mar, a la desembocadura del riu, i, dins aquest recinte, el fortí *Reial* (actualment la plaça de braus), petit quadril·later fortificat col·locat darrere el baluard d'*Orleans*, amb dominació sobre el camp.

El dia 4 es va apoderar la brigada Salmé dels atrinxeraments més avançats de l'Oliva, si bé amb pèrdua de prop de 200 homes. A la matinada del 14 el general Salmé va envestir a la baioneta, amb 2.000 homes de tropes ben triades, els llocs fortificats que a 300 metres de l'Oliva tenien els tarragonins en dues petites altures, defensades pel coronel Tadeu Aldea.

El setge de l'Oliva es va dur a terme a les nou de la nit del 27 de maig. El 28 van trencar el foc d'artilleria. Es perden 20 peces d'artilleria, abundant munició i 2.000 homes. La guarnició, morta o

presonera (excepte alguns oficials i soldats que van poder escapar saltant els fossats).

Quan es va confirmar, es van dirigir cap al fortí tots els focs a les 11 de la nit, fins a destrossar-lo. La seva pèrdua va significar una ferida mortal per a la ciutat de Tarragona. Es perdia el flanc nord.

Placa commemorativa de 1911, instal·lada al dipòsit d'aigua de la Plaça.

BIBLIOGRAFIA

- *Sitio de Tarragona*. Juan Senén de Contreras. Imprenta de Ibarra. Madrid. 1813.
- *El sitio de Tarragona por los franceses en 1811*. Javier de Salas. Tipografía Castillo. Barcelona. 1911.
- *Historia del sitio, defensa, asalto y evacuación de Tarragona en la Guerra de la Independencia*. Adolfo Alegret. Imprenta de Vicente Martínez. Barcelona. 1911.
- *Servicios prestados por el Cuerpo de Artillería en el sitio y defensa de Tarragona en 1811*. José Cotrina Ferrer. Imprenta de Eduardo Arias. Madrid. 1912.
- *Tarragona cristiana*. Tomo V. Emilio Morera Llauredó. Excmo. Diputación Provincial de Tarragona. Tarragona. 1959.
- *La revolución y Guerra de la Independencia en la ciudad de Tarragona*. José Mª Recasens Comes. Real Sociedad Arqueológica Tarraconense. Tarragona. 1965.
- *Tarragona en la guerra y en la postguerra de la Independencia*. Juan Salvat y Bové. Real Sociedad Arqueológica Tarraconense. Tarragona. 1965.
- *Sitio de Tarragona en 1811*. Colección de fascículos sobre el "Sitio de Tarragona en 1811", publicados periódicamente en los números 12 al 16 del "Boletín de Información Municipal de la Ciudad de Tarragona". Excmo. Ayuntamiento de Tarragona. Tarragona. 1972.
- *Defensa de Tarragona en 1811*. José Sánchez Real. Colección Pau de les postals. Tarragona. 1982.
- *El setge de Tarragona de 1811*. Colecció de XXIII làmines. Gogistes Tarragonins. Tarragona. 1986.

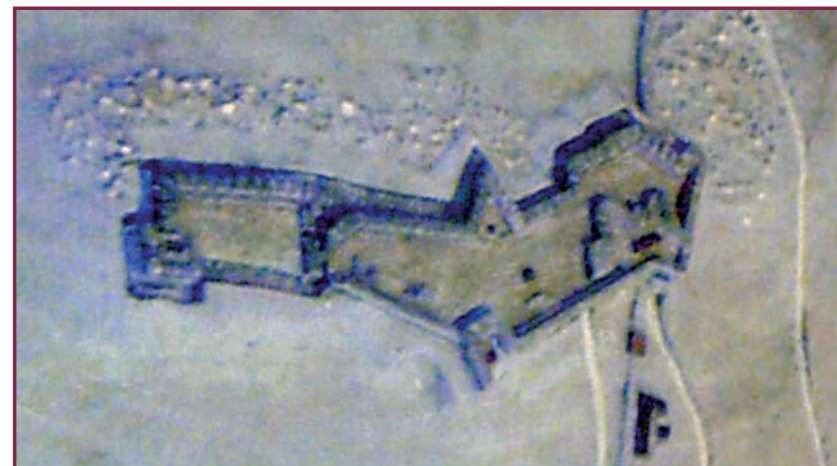
CONCLUSIÓ

A l'apartat de la normativa existent per a la protecció del Fortí, ja s'ha vist que hi ha tres disposicions de caire general i una disposició específica com és l'ordenança municipal III.15.6.6, incorporada al Pla General d'Ordenació Urbana. Malgrat això durant l'any 2002 una iniciativa particular va plantejar construir un gran edifici enmig del fossat de la cara nord del Fortí. Afortunadament l'oposició de tot el veïnat, que va poder intervenir en el tràmit d'informació pública, va aconseguir la denegació municipal del projecte. Per altra banda l'enderroc d'un important tram del mur del baluard sud entre els passats mesos d'agost i setembre, malgrat les denúncies verbals i escrites de la nostra Associació, va tornar a demostrar que l'actual

protecció del Fortí és insuficient. Amb aquest document que s'acaba de fer, es pretén avançar en la definició de les restes existents, dins de la perspectiva del veïnat coneixedor del territori.

Ara cal que l'Administració competent, suposem que es tracta del Servei Territorial de Cultura de la Generalitat, tramiti el corresponent expedient per a la definició oficial i precisa de les restes del Fortí amb la finalitat que s'acabi l'actual situació de protecció sense efectivitat. Amb la definició precisa es podran completar els plànols del Pla General pel coneixement de tothom i la corresponent protecció urbanística.

Tarragona, l'Oliva, novembre de 2003

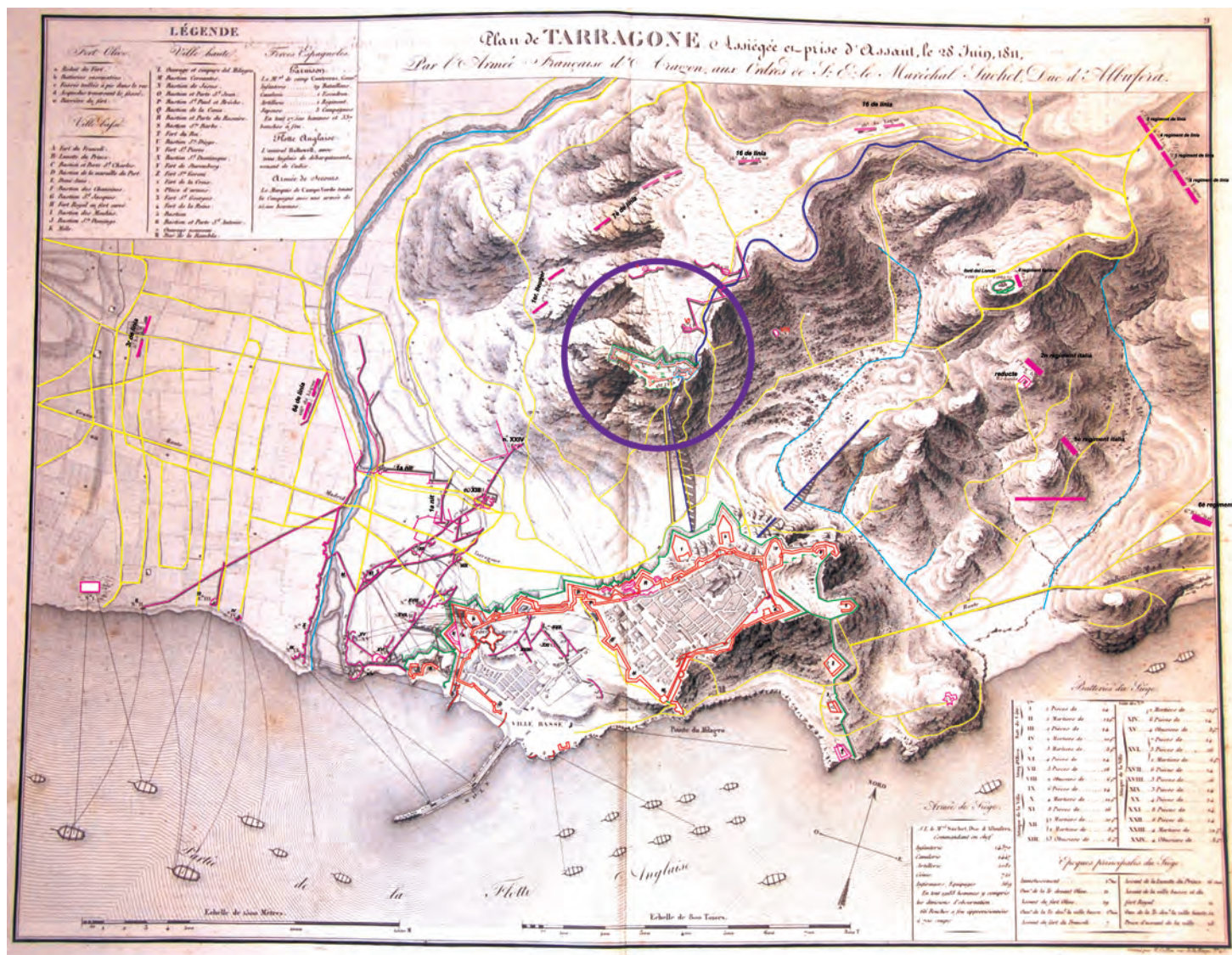

Detall del Fortí de l'Oliva. Maqueta del Setge de Tarragona exposada a la Casa Castellarnau

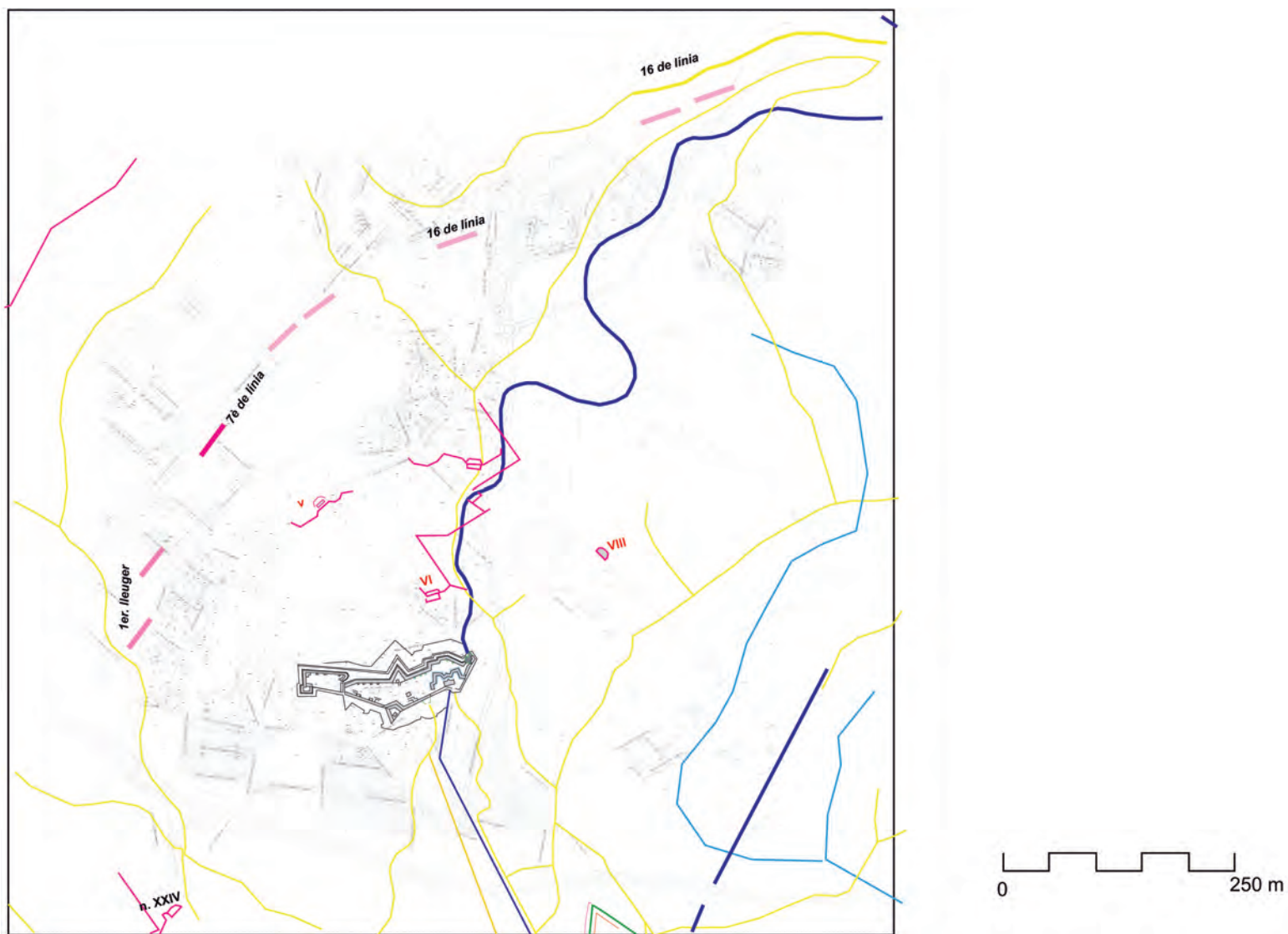
FORTÍ DE L'OLIVA: SOL.LICITUD DE DELIMITACIÓ DEL BCIN

Situació: Escala 1.5000

FORTÍ DE L'OLIVA: SOL.LICITUD DE DELIMITACIÓ DEL BCIN

Plànol del setge de 1811 segons el M. Suchet i definició de les defenses i línies d'atac

FORTÍ DE L'OLIVA: SOL.LICITUD DE DELIMITACIÓ DEL BCIN

Superposició de l'esquema del fortí i línies d'atac franceses (Suchet làmina 9) sobre el parcel.lari municipal. Escala 1.5000

FORTÍ DE L'OLIVA: SOL.LICITUD DE DELIMITACIÓ DEL BCIN

Fotografia aèria del vol de 1958 (ICC). Escala 1.10000. En el cercle, el fortí de l'Oliva.

FORTÍ DE L'OLIVA: SOL.LICITUD DE DELIMITACIÓ DEL BCIN

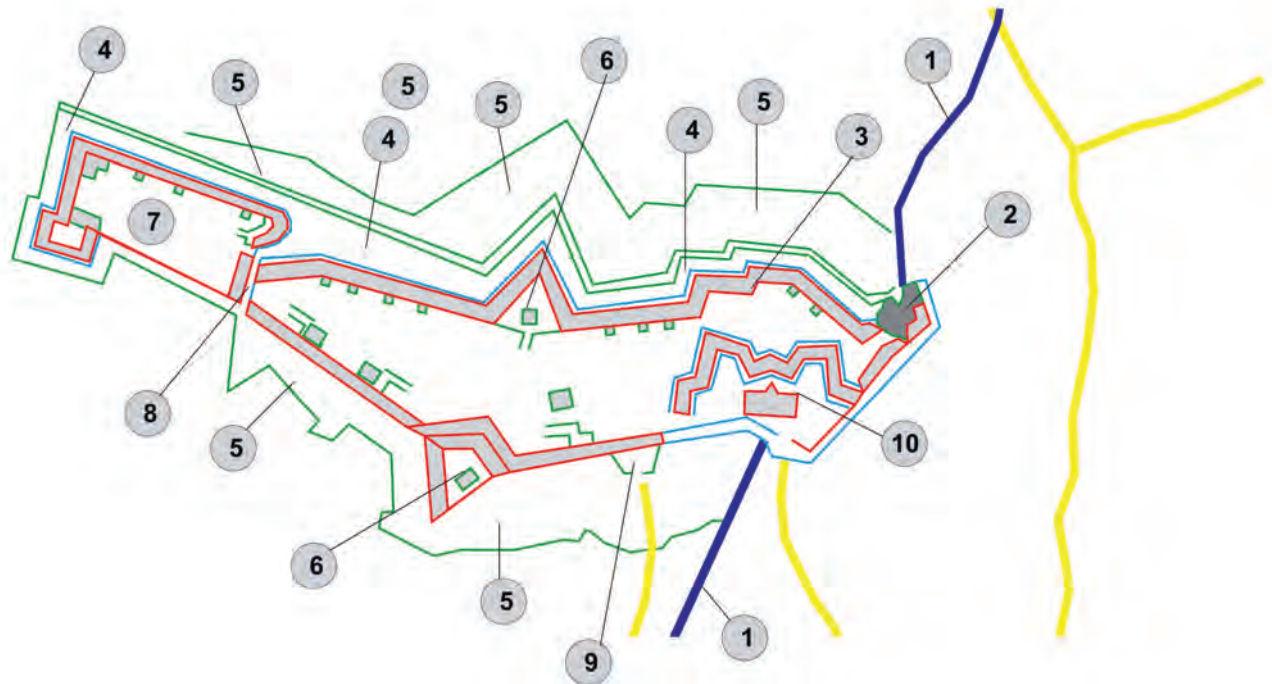
Superposició de l'esquema del fortí i línies d'atac franceses (Suchet làmina 9) sobre la fotografia aèria del vol de 1958 (ICC).

Escala 1.10000

1. Mina de l'Arquebisbe
2. Part del fortí per finalitzar
3. Semibaluard de la dreta
4. Fossat
5. Glacis
6. Semibaluard en forma de punta de diamant
7. Reducte de l'esquerra
8. Fossat entre el reducte i la part principal de la fortificació
9. Porta del costat de la gola
10. Hornabec i "caballero"

Llegenda de l'Atlas Suchet làm. 9:

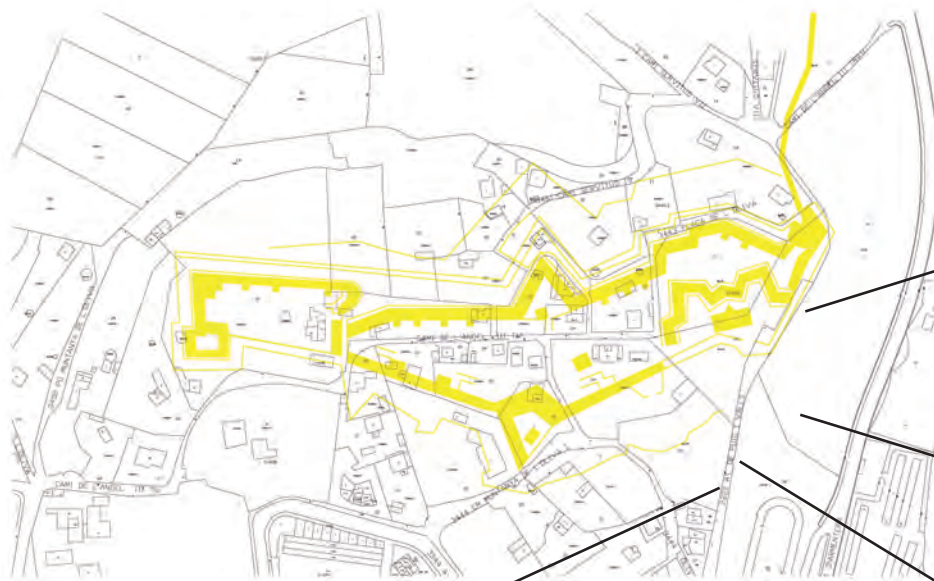
- a: reducte
b: bateries acasamatades
c: fossat
d: mina de l'Arquebisbe Santiyán
e: darrere del fortí

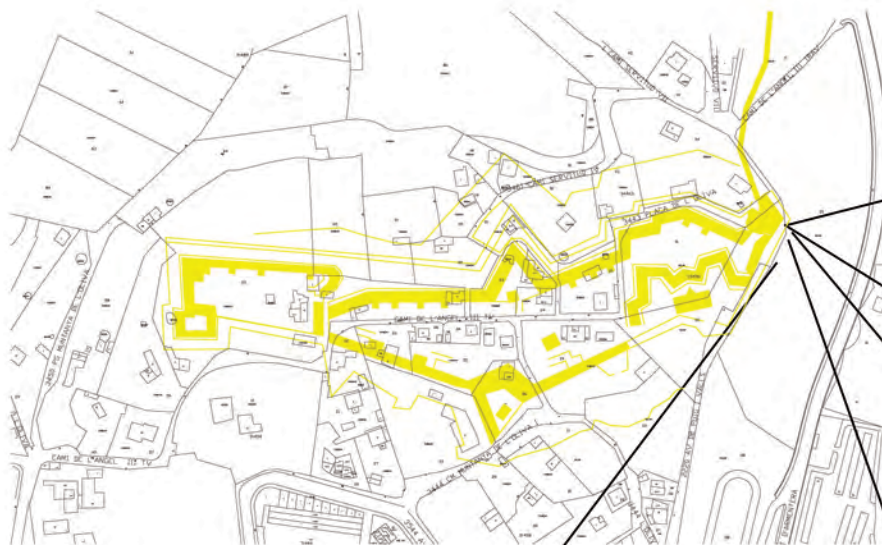
FORTÍ DE L'OLIVA: SOL.LICITUD DE DELIMITACIÓ DEL BCIN

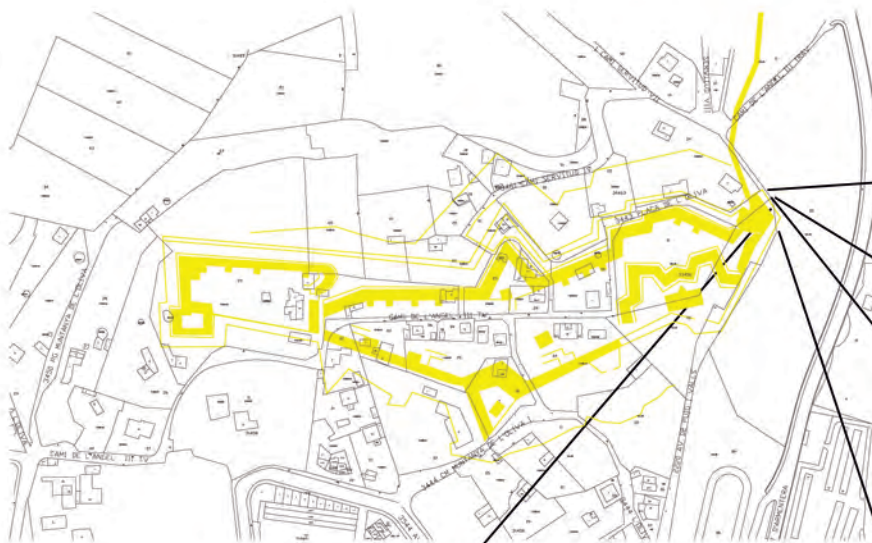
Planta del Fortí de l'Oliva en base a la documentació de les memòries del M. Suchet

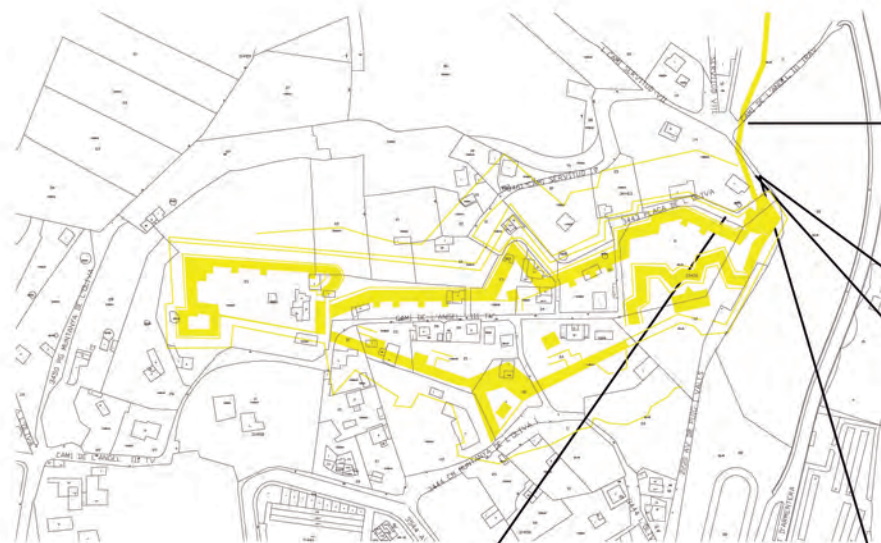
FORTÍ DE L'OLIVA: SOL.LICITUD DE DELIMITACIÓ DEL BCIN Fotografies

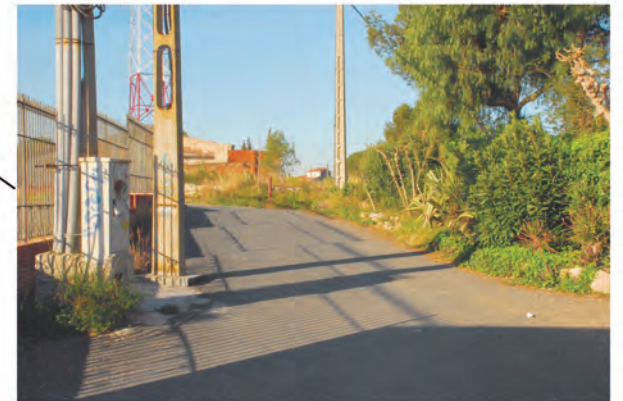
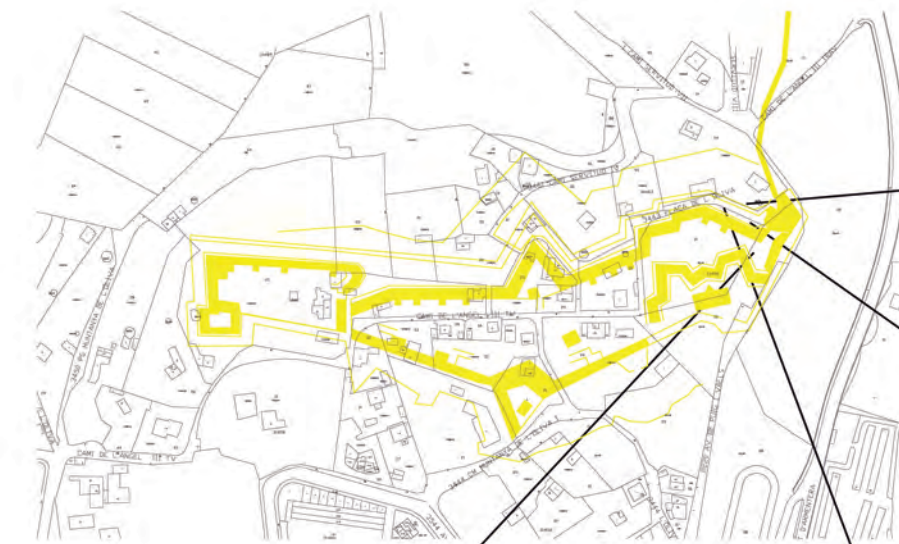

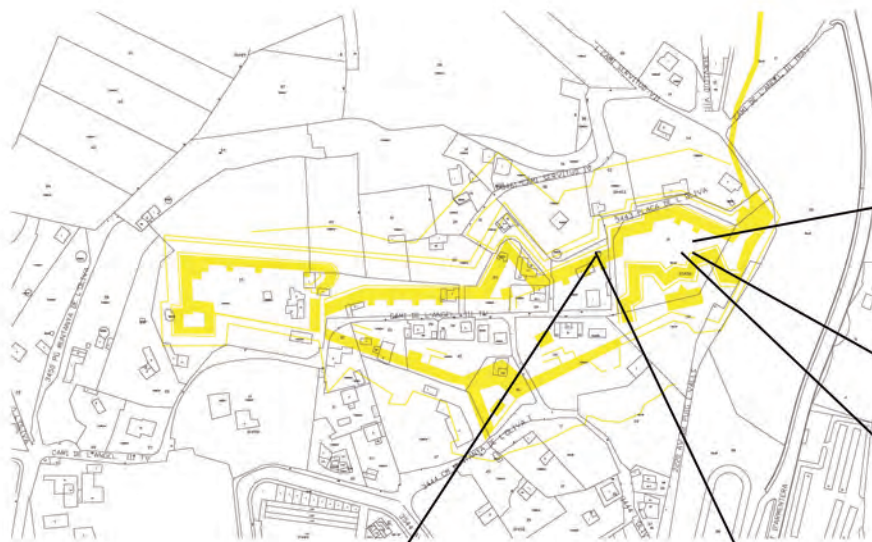

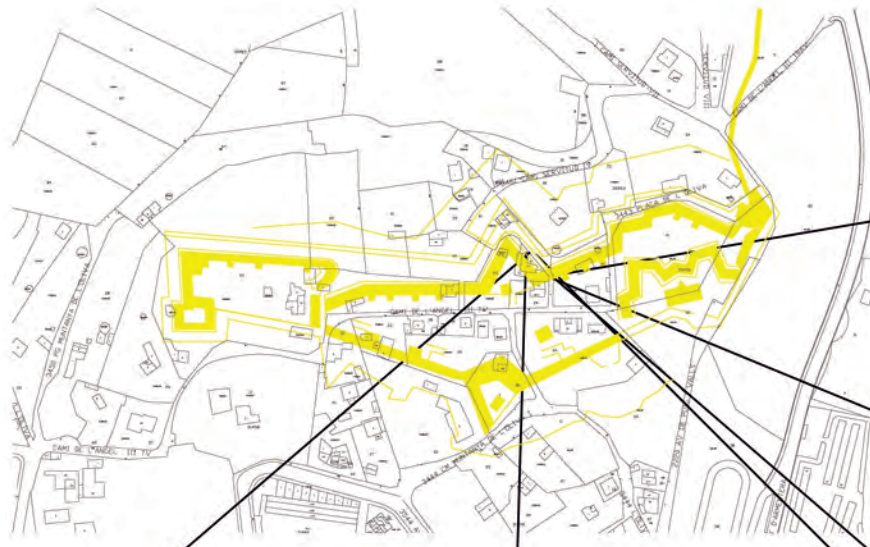

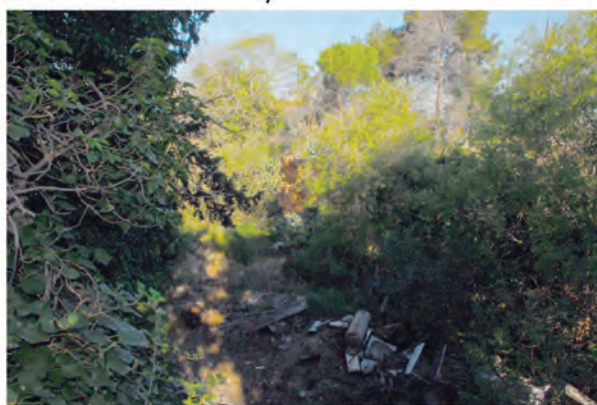
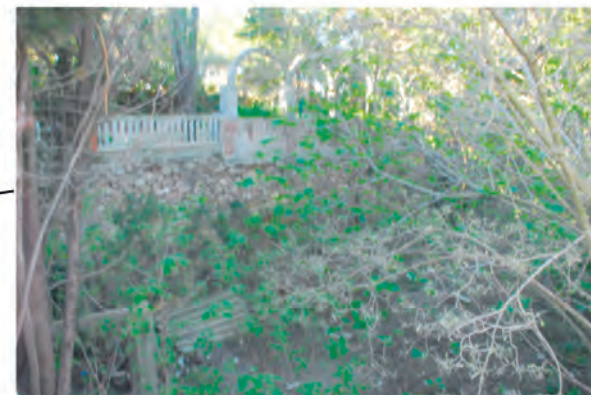
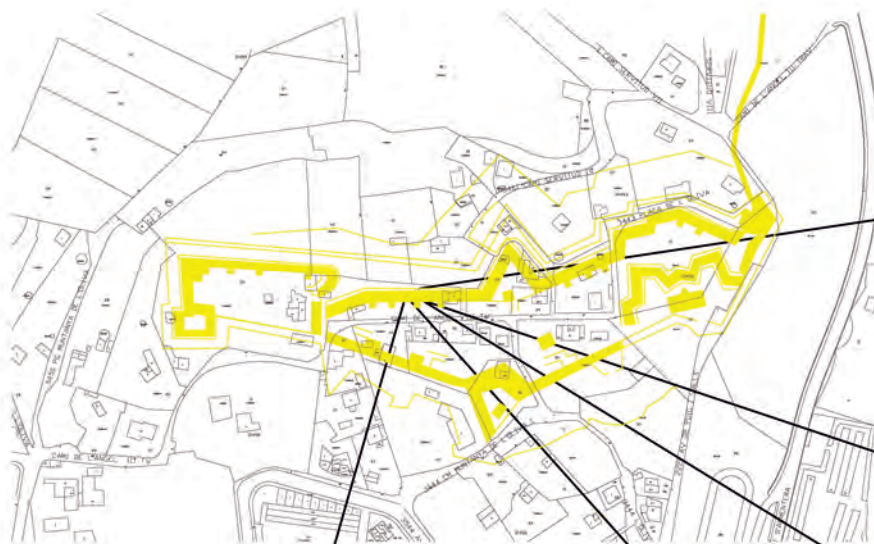

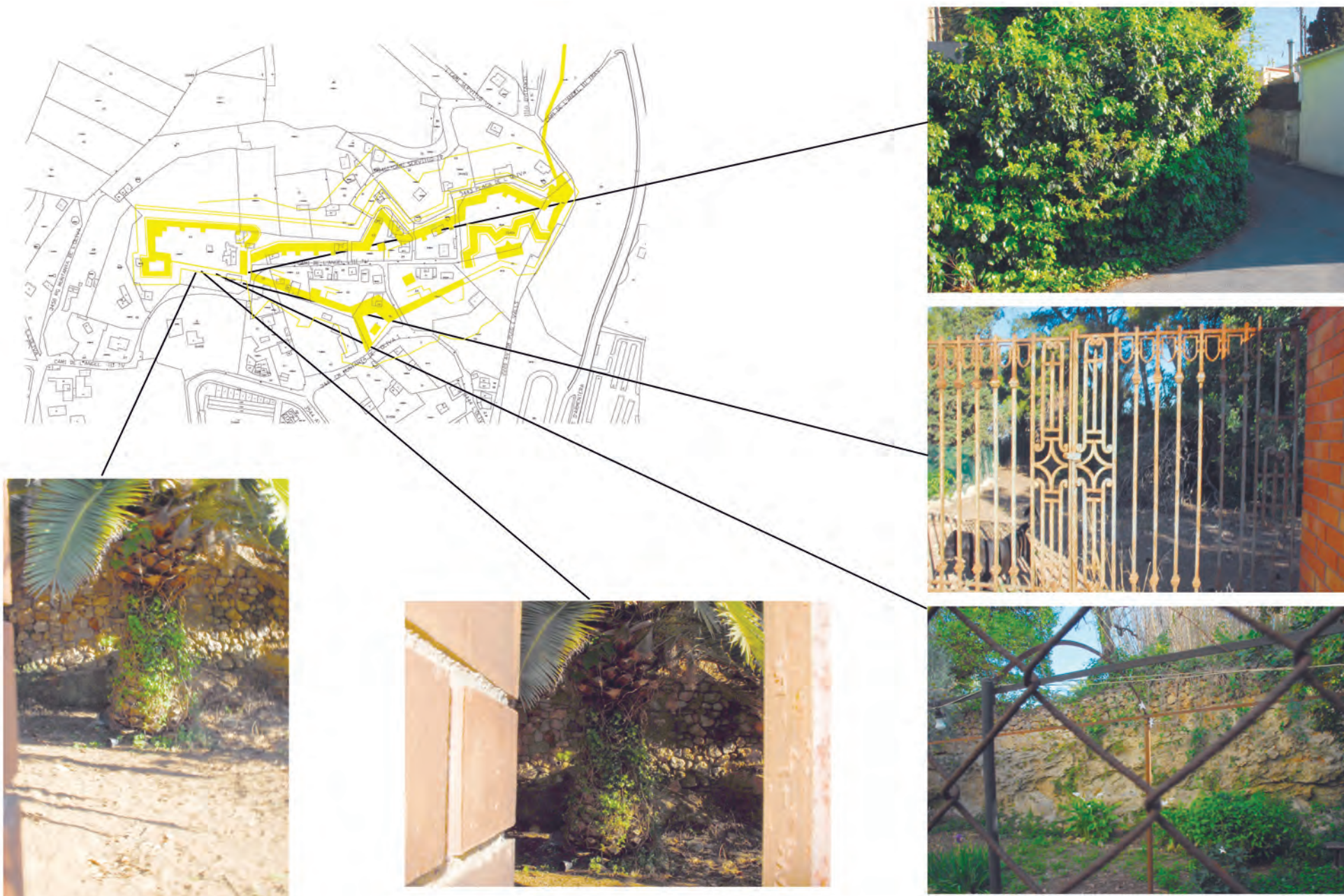

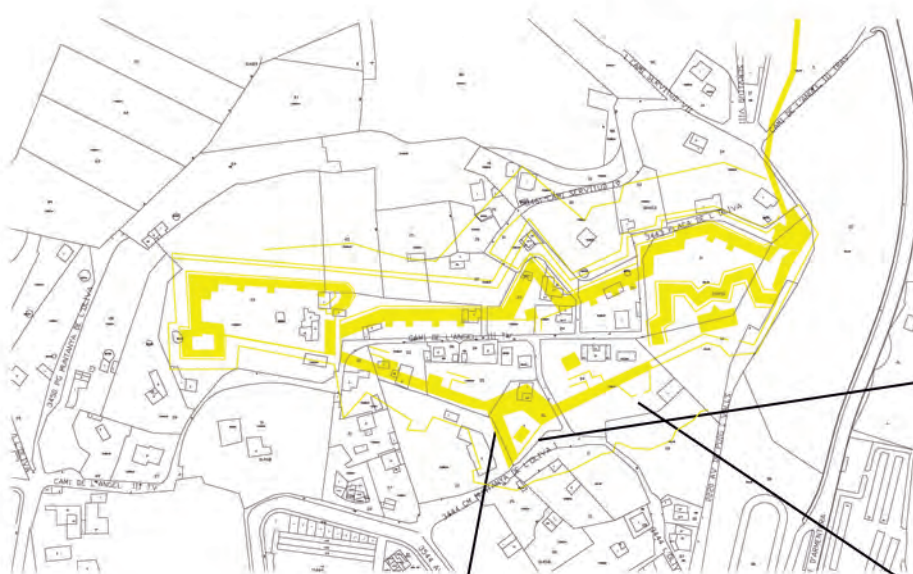

AJUNTAMENT DE
TARRAGONA